

Nr 61.

Ankom till riksdagens kansli den 30 juni 1942 kl. 5 e. m.

*Utlåtande i anledning av väckta motioner om en översyn
av straffverkställigheten vid frihetsstraff.*

Första lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 18 i första kammaren av herr *Engberg m. fl.* och nr 22 i andra kammaren av herr *Nilsson i Stockholm m. fl.* I motionerna, som äro likalydande, hemställes att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff i syfte att bringa denna till verklig överensstämmelse med de grundsatser, som finnas uttryckta i 1916 års lag angående verkställighet av straffarbete och fängelsestraff (verkställighetslagen) samt 1938 års stadga angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter, under beaktande av i motionerna anförda synpunkter, och att för riksdagen måtte framläggas de förslag, vartill utredningen må kunna föranleda.

I motionerna göres gällande att medan åtskilliga reformer nyligen genomförts till modernisering av vårt straffsystem på områden som sammanhänga med straffverkställigheten, så har i fråga om själva fängelsestraffets — respektive straffarbetets — utgestaltande tiden rört sig mera långsamt. Enligt motionärerna synes även bristande överensstämmelse råda mellan å ena sidan nu gällande lagbestämmelser av principiell innebörd för straffverkställigheten och å andra sidan verkligheten i fängelserna, sådan den ofta torde gestalta sig. Motionerna sägas på intet sätt avse några straffrättsliga reformer utan fastmera utgå från det straffrättsliga status quo, taga fasta på strafflagstiftningens syftning och koncentrera sig på spørgsmålet att bringa vissa delar av straffverkställigheten i bättre överensstämmelse såväl med strafflagstiftningens anda som med de grundsatser, vilka uttryckligen formulerats i 2 § verkställighetslagen och 18 § i ovannämnda stadga den 8 april 1938. De invändningar som kunna göras mot det nuvarande systemet hänföra sig enligt motionerna till frågorna om klienteletts uppdelning, arbetets organisation och ersättning, cellsystemet samt personalrekryteringen. Beträffande den förstnämnda frågan om *klienteletts uppdelning* anföres att det knappast kan vara sakligt riktigt eller ekonomiskt välbetänkt att placera praktiskt taget alla till straffarbete dömda i helslutna anstalter. Särskilt framhålles att den stora gruppen av för sin omgivning i vedertagen mening knappast farliga småförbrytare, hänförliga till de ekonomiskt och so-

cialt hållningslösas kategori, borde hänvisas till öppen och halvöppen anstaltsvård. Vidkommande frågan om *fångarbetets organisation och ersättning* bör det enligt motionerna övervägas att förse fängelseverkstäderna med normal maskinell utrustning, även om detta skulle kräva ett sammanförande till större anstalter, och att under skälig hänsyn till den öppna marknadens lönenivå bereda fången ekonomisk möjlighet att inom en viss ram — t. ex. kosthållet — själv bestrida kostnaderna för sin vård. I fråga om *cellsystemet* ifrågasätta motionärerna — som särskilt framhålla att cellstraffet kan befaras förorsaka att de intagna förlora sinnet för proportioner och vid frigivningen stå främmande för verkligheten — huruvida förvaringen under dagen av fången i cell verkligen har någon förnuftig mening, där det icke är fråga om rannsakningsfängelser. Vad slutligen angår *fångvårdspersonalens rekrytering*, förtjänar det enligt motionerna att utredas, huruvida icke bättre förhållanden skulle kunna ernås genom reviderade utbildningsföreskrifter, strängare sovring, ändamålsenligare omsättning av personal, vidsträcktare rätt till semester och i övrigt förbättrade villkor.

I fråga om de skäl som ligga till grund för motionärernas hemställan får utskottet i övrigt hänvisa till motionerna.

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttranden över motionerna från fångvårdsstyrelsen, socialstyrelsen och medicinalstyrelsen. Därjämte har utskottet berett Svenska skyddsförbundet tillfälle att yttra sig över motionerna. De i anledning härav inkomna yttrandena — fångvårdsstyrelsen har jämväl överlämnat yttranden från Svenska fångvårdssällskapet och Sveriges fångvårdsmannaförbund — hava såsom bilagor (*Bil. A—F*) fogats vid utskottets utlåtande; och får utskottet, utöver vad nedan anföres, åberopa yttrandenas innehåll som utredning i ärendet.

Reformarbetet på det straffrättsliga reaktionssystemets område.

De av motionärerna berörda frågorna torde böra betraktas mot bakgrunden av reformarbetet på det straffrättsliga reaktionssystemets område under det senaste decenniet. Detta arbete har, innan strafflagberedningen tillsattes, huvudsakligen bedrivits i enlighet med det program som dåvarande chefen för justitiedepartementet framlade i konselj den 20 april 1934 efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet. Chefen för justitiedepartementet anförde bland annat:

Frågan om samhällets ingripande mot *ungdomsbrottsligheten* har här i landet stått på dagordningen sedan lång tid tillbaka. I detta avseende må särskilt erinras om de s. k. ungdomsbrottslighetssakkunnigas den 18 oktober 1922 avgivna betänkande med förslag till lag om tvångsuppföstran åt unga förbrytare m. m. (*S. o. u.* 1922: 46), vilket endast i begränsad omfattning ledde till ny lagstiftning år 1924, samt om riksdagens skrivelse till Konung-

en den 16 juni 1932, nr 299, däri utredning begäres rörande visst spörsmål beträffande brottslig ungdoms tillrättaförande. Ju klarare insikten blivit därom att ett effektivt inskridande mot ungdomsbrottsligheten utgör det kraftigaste medlet i kampen mot den kroniska brottsligheten i senare åldrar, desto angelägnare har det framstått att bringa frågan om minderåriga förbrytares behandling till snar lösning. Den uppfattningen har därvid alltmör vunit anslutning att de nuvarande frihetsstraffen föga äro ägnade för ett tillrättaförande av de unga brottslingarna och att vid behandlingen av dessa uppfostringssynpunkterna måste tillerkännas ökad betydelse. En utredning av ifrågavarande spörsmål synes därför i första hand böra avse frågorna om sådana brottslingars omhändertagande i ett särskilt ungdomsfängelse samt om en utvidgning av möjligheten att använda tvångsuppfostran. Ungdomsfängelse torde böra konstrueras såsom ett särskilt frihetsstraff, för vilket det utmärkande är att strafftiden göres obestämd inom en av lagen fastställd ram, så att frigivningen kommer att bero på den dömdes förhållande under strafftiden och utsikterna till att han efter frigivningen ej kommer att återfalla i brott. Fångbehandlingen bör framför allt inriktas på en rationellt organiserad yrkesutbildning. Friluftsarbete bör komma till användning i största möjliga omfattning. Vid anordnandet av de för unga förbrytare avsedda anstalterna (uppfostringsanstalterna och ungdomsfängelser) bör beaktas, att de oförbätterliga och mindre förbättringsbara (djupt depraverade, psykopater, antisociala imbecilla och liknande) hållas helt avskilda från de mera värlartade. Slutligen lär en ökad användning av den villkorliga domen för ifrågavarande lagöverträdare böra möjliggöras, så att vanligt, tidsbestämt fängelsestraff och straffarbete såvitt möjligt undvikas i fråga om ungdomliga förbrytare. Undersökas bör även, om icke möjlighet bör öppnas att vid meddelande av villkorlig dom föreskriva att den minderårige under prövotiden skall vistas i enskilt hem.

En utvidgning av tillämpningsområdet för institutet *villkorlig dom* kan emellertid ifrågasättas även för andra brottslingar än de minderåriga. Med hänsyn till de gynnsamma resultat som detta institut uppvisat, bör utredning verkställas huruvida icke sådan dom borde kunna få meddelas även då högre straff ådömes än det, som i gällande rätt bildar den övre gränsen, eller sex månaders straffarbete, resp. ett års fängelse, liksom också i särskilda fall för andra än förstagångsförbrytare.

Beträffande *alkoholbrottsligheten* har den uppfattningen sedan länge varit rådande, att ett effektivt bekämpande av denna brottslighet icke kan ske endast genom användande av straff. Särskilt de lindrigare straffen, böter och kortvariga frihetsstraff, äro enligt sin natur föga verksamma för att tillrättaföra en förbrytare, som är hemfallen åt missbruk av alkohol. Förslag ha därför framställts att man skulle i stället för eller jämte straffet använda tvångsinternering på alkoholistanstalt, i syfte att låta alkoholbrottslingen genomgå en behandling, speciellt inriktad på hans befriande från alkoholvanor. Vid utredningen av detta spörsmål bör beaktas det betänkande som den 31 december 1929 avgivits av sakkunniga för revision av lösdrivarlagstiftningen, innefattande förslag till lagstiftning om internering å allmän alkoholistanstalt av förbrytare hemfallna åt dryckenskap, ävensom de över betänkandet avgivna yttrandena.

Vid den kroniska brottslighetens bekämpande har det ofta visat sig, att åtskilliga kroniska brottslingar finnas, vilka å ena sidan icke kunna antagas komma att låta sig rättas av straff men vilka å andra sidan icke förete

någon större vådlighet för annans säkerhet. Ofta sammanhänger brottsligheten här med oordentligt eller lastbart levnadssätt samt parasitism. Utredas bör huruvida icke vid sådan brottslighet, av Thyrén betecknad såsom *brottslighet på grund av lättjefullhet*, i stället för straff bör inträda intagande å tvångsarbetsanstalt. De brottslingar som här komma i fråga tillhöra samma kategori av asociala individer, som för närvarande på grund av sitt samhällsskadliga levnadssätt ådömas tvångsarbete enligt lösdrivarlagen. I detta sammanhang bör undersökas, om och i vilken utsträckning ådömandet av tvångsarbete även i övrigt må överflyttas från polismyndigheterna till domstolarna.

De för utredning rörande organisationen av det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar tillkallade sakkunniga hava i betänkande den 31 december 1932 (S. o. u. 1933: 11) till skyndsamt utredning rekommenderat bl. a. frågorna om avskaffande av *påföljden enligt strafflagens 2 kap. 19 §* samt av påföljden »*ovärdighet att i rikets tjänst vidare nyttjas*» ävensom frågan om införande av *villkorlig åtalseftergift*. Utredningar i dessa ämnen hava redan påbörjats inom justitiedepartementet. De böra fullföljas i samband med utredningen angående de reformfrågor rörande straffsystemet som ovan berörts.

Å straffverkställighetens område synas reformer vara påkallade beträffande såväl bötesförvandlingsstraffet som frihetsstraffen. Det nuvarande *bötesförvandlingsstraffets* brister ligga i öppen dag. Mot detta straff har bl. a. anmärkts att det är principiellt oriktigt att låta en person undergå frihetsstraff för ett brott som domstolen funnit böra sonas med böter; anledningen till frihetsstraffets avtjänande är icke det begångna brottets beskaffenhet utan den, att brottslingen antingen icke kunnat eller ock icke velat erlagga böterna. Om den dömd på grund av arbetslöshet eller dylikt icke kunnat betala böterna, är det för rättsmedvetandet stötande att straffet skärpes från bötesstraff till frihetsstraff. Beträffande det fall då den dömd på grund av tredska underlåter att betala böterna, må erinras att risken att enligt nuvarande regler få böterna förvandlade till frihetsstraff icke innebär ett tillräckligt verksamt tvångsmedel mot den tredskande. Fortfarande intagas årligen i fängelserna för avtjänande av böter mer än 10.000 personer. Ett stort antal människor vänjes sålunda vid fängelselivet under kortvariga uppehåll i straffanstalterna, varigenom det avskräckande momentet hos frihetsstraffen försvagas. Härtill kommer att bötesfångarnas vårdande i fängelserna och de ofta långa transporterna till och från straffanstalterna åsamka statsverket oproportionerligt stora kostnader. Hur de med bötesförvandlingsstraffet förenade olägenheterna skola kunna undanröjas lär icke kunna utan en ingående utredning avgöras. Vid uppdragandet av linjerna för en blivande reform finnes emellertid ett värdefullt material att tillgå såväl i de här i landet framlagda förslagen som i utländska lagar och och lagförslag.

Med hänsyn till de gynnsamma erfarenheter som vunnits beträffande tillämpningen av institutet *villkorlig frigivning* bör undersökas, huruvida icke lättnader skulle kunna åvägabringas i förutsättningarna för vinnande av denna förmån. Överhuvud bör övervägas, huruvida icke villkorlig frigivning eller utskrivning skulle kunna införas som ett normalt sista led i straffverkställigheten och en övergång till den fulla friheten. Huru denna

fråga än löses, böra i allt fall de nu gällande bestämmelserna undergå sådan ändring, att frigivningen icke blir beroende av den dömdes medgivande.

Vid sidan om straffsystemet i egentlig mening torde även gällande regler om de s. k. *skyddsåtgärderna*, däribland de genom 1927 års lagstiftning reglerade instituten förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare och internering av återfallsförbrytare, i vissa avseenden vara i behov av revision, grundad särskilt på den erfarenhet, som vunnits genom de nya institutens tillämpning. Även om dessa frågor böra upptagas först i andra hand, med hänsyn till gällande lagstiftnings färska datum, torde särskilt de förslag som kunna komma att utarbetas rörande straffverkställigheten med nödvändighet i vissa avseenden vara ägnade att utöva inflytande även på verkställigheten av skyddsåtgärderna, varför det vid en utredning rörande de förra icke bör vara uteslutet att upptaga ändringsförslag jämväl beträffande de senare.

Slutligen äger ett oupplösligt samband rum mellan reglerna för fångars vård och behandling å ena sidan och åtgärderna till *skydd för frigivna fångar* å den andra. Beträffande dessa åtgärder har, såsom förut anmärkts, en särskild utredning nyligen verkställts genom tillkallade sakkunniga. Denna utrednings resultat torde i vissa avseenden böra upptagas till närmare övervägande i samband med en allmän utredning om straffverkställighet och fångvård.

Det nu uppställda programmet för partiella reformer på straffsystemets, straffverkställighetens och fångvårdens områden måste tydligen genomföras efter hand. Utredningen synes böra, enligt anvisning av departementschefen i vilken ordning de olika frågorna skola upptagas till behandling och framläggas till lösning, åvägbringas genom arbetskrafter inom justitiedepartementet under medverkan av sakkunniga från olika områden. Därjämte bör uppenbarligen fångvårdsstyrelsen medverka vid utredningsarbetets utförande.

Av de utredningar som på grundval av eller i anslutning till detta program igångsatts ha föranletts ett flertal viktiga reformer. År 1936 avskaffades *påföljd enligt 2 kap. 19 § strafflagen* och *påföljden ovärdighet* att i rikets tjänst vidare nyttjas. Genom lagarna om *ungdomsfängelse* (1935) och *tvångsuppfostran* (1937), vilka trätt i kraft den 1 januari 1938, har den straffrättsliga behandlingen av unga brottslingar i grund förändrats. Det stora flertalet sådana brottslingar göras nu till föremål för fostrande och utbildande åtgärder, som väsentligen skilja sig från den behandling som tillämpas gentemot de personer som ådömts frihetsstraff. Efter 1937 års lag om *verkställighet av bötesstraff*, som trätt i kraft den 1 januari 1939, har antalet å fångvårdsanstalt intagna bötesfångar, som till följd av dagsbetslagstiftningen redan tidigare minskat till en bråkdel av vad det förut varit, ytterligare nedgått. Den år 1937 antagna nya lagen om *förvaring och internering i säkerhetsanstalt*, vilken ännu ej trätt i kraft, har i betydande omfattning vidgat indikationerna för tillämpning av dessa reaktionsformer. Genom 1939 års lag om *villkorlig dom*, som icke heller trätt i kraft, har tillämplighetsområdet för detta institut väsentligen utvidgats, samtidigt som det förlänats större effektivitet. Genom den samtidigt beslutade *skyddskon-sulentorganisationen* ha förutsättningar skapats för en effektiv skydds- och

hjälpverksamhet i fråga om villkorligt dömda och frigivna; denna organisation skall i begränsad omfattning träda i kraft under år 1942. Flertalet av de nämnda reformerna har eller kommer att få en ingripande betydelse för fängvårdsklienteletets sammansättning.

1934 års program omfattade även reformering av reglerna för villkorlig frigivning samt för behandling av abnormbrottslingar, alkoholistbrottslingar och s. k. arbetsskygga förbrytare. Beträffande vissa av dessa frågor föreligga redan tryckta utredningar och promemorior som, även om de ej komma att läggas till grund för omedelbar lagstiftning, fört spörsmålets lösning framåt.

Den 31 december 1935 avlämnades sålunda av tillkallade sakkunniga ett betänkande med förslag till lag om behandling av *förbrytare, hemfallna åt alkoholmissbruk*, m. m. (Stat. off. utr. 1936: 4). Enligt förslaget skall gentemot alkoholistbrottslingar införas en ny straffform med relativt obestämt frihetsberövande, benämnd alkoholistfängelse. Till alkoholistfängelse skall dömas, om någon är hemfallen åt alkoholmissbruk och i följd därav begått brott, under förutsättning att den brottsliges vandel och personliga förhållanden i övrigt giva skäligen anledning antaga, att han är i behov av och mottaglig för behandling, som avses med alkoholistfängelse, samt detta finnes lämpligare än annat straff.

I december 1937 publicerade den s. k. lösdriverilagstiftningskommittén en tryckt promemoria (intagen i Stat. off. utr. 1939: 25 bil. A) innefattande bl. a. lagutkast angående åtgärder beträffande *lättjefulla brottslingar* samt vissa andra arbetsskygga. I promemorian föreslås införande av en till tiden relativt obestämd skyddsåtgärd, intagande i arbetsanstalt, avsedd att tillämpas gentemot vissa brottslingar, beträffande vilka grundad anledning finnes till antagande att brottsligheten huvudsakligen är utslag av eller står i samband med den brottsliges böjelse för ett lättjefullt eller oordnat levnadssätt. För det föreslagna institutets tillämpning erfordras i allmänhet att den brottslige tidigare undergått viss kriminalpolitisk behandling; beträffande några brott — koppleri och vissa förbrytelser mot rusdryckslagstiftningen — föreslås dock att intagande i arbetsanstalt skall kunna ifrågakomma även vid förstagångsbrottslighet.

Den 30 september 1938 avlämnade tillkallade sakkunniga ett betänkande med förslag till lag om *villkorlig frigivning* m. m. (Stat. off. utr. 1938: 25). Enligt den föreslagna lagen skall — vid sidan av den nuvarande fakultativa villkorliga frigivningen, som bibehålles i utvidgad form — införas obligatorisk villkorlig frigivning efter fem sjättedelar av strafftiden för flertalet straff- och fängelsefångar med en strafftid av minst sex månader.

Såväl de sistnämnda frågorna som en rad andra viktiga kriminalpolitiska spörsmål omfattas av de direktiv som meddelats för den av Kungl. Maj:t år 1938 tillsatta *strafflagberedningen*. Chefen för justitiedepartementet anförde i konselj den 6 oktober 1938, efter gemensam beredning med chefen för socialdepartementet, bland annat följande:

Under de senaste åren har i vårt land på *straffsystemets område* bedrivits ett livligt reformarbete, som avsatt betydelsefulla resultat. Detta arbete har bland annat karakteriserats av strävandena att i möjligaste mån anpassa straffet fattat såsom samhällsreaktion icke blott efter brottets art utan även efter den brottsliges personlighet. Sålunda har vid sidan av de ordinära frihetsstraffen systemet av straffrättsliga skyddsåtgärder omdanats och kompletterats genom lagarna den 15 juni 1935 om ungdomsfängelse, den 13 mars 1937 om tvångsuppföstran samt den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt. Även på bötesstraffets område ha viktiga reformer vidtagits, åsyftande bland annat att anpassa såväl bötes- som förvandlingsstraffet efter den brottsliges ekonomiska och personliga förhållanden. Borttagandet av påföljden enligt 2 kap. 19 § strafflagen, vilken innebär förlust under viss tid efter frigivningen från undergåendet frihetsstraff av vissa medborgerliga rättigheter, har underlättat de frigivnas återinförande i samhällslivet.

Synpunkten av samhällsreaktionens differentiering allt efter den brottsliges personlighet har jämväl kommit till uttryck i vissa lagförslag på straffsystemets område, vilka ännu icke lett till lagstiftning. Häribland märkes förslag till revision av lagstiftningen om villkorlig dom, som redan varit föremål för remiss till olika myndigheter. Även beträffande den villkorliga frigivningen har nyligen från tillkallade sakkunniga avlämnats betänkande med förslag till institutets reformering. Vidare har en kommitté för behandling av frågan om åtgärder beträffande arbetsskygga brottslingar, lösdrivare och prostituerade utarbetat preliminära lagutkast. Detta sistnämnda utredningsarbete torde komma att slutföras av kommittén i vad det innebär en revision av lösdrivarlagen.

Till vad som sålunda redan verkställts eller är under utförande synas böra fogas reformer av andra viktiga delar av straffrätten.

I fråga om frihetsstraffens anordnande bör sålunda undersökas, huruvida den gällande systematiska anordningen av det ordinära frihetsstraffet — med dess uppdelning på två, i viss utsträckning parallella straffarter, båda möjliggörande även mycket korta strafftider — kan anses ändamålsenlig. Såväl från 1916 års strafflagskommissions sida som under reformdiskussionen i övrigt har stark kritik framkommit mot nuvarande ordning, särskilt i vad den leder till användningen av korta frihetsstraff. Utredningen torde på detta område böra avse möjliga utvägar att inskränka användningen av de korta frihetsstraffen ävensom frågan om en sammansmältning av straffarbete och fängelse eller erforderlig jämkning av gränserna mellan dessa straffarter. Även bör undersökas huruvida förutsättningar äro för handen för inrättande av det särskilda mildare frihetsstraff som av strafflagskommissionen föreslagits komma till användning i vissa fall.

Vid prövningen av frågan om frihetsstraffens anordnande inställer sig givetvis även spørsmålet om ändrad uppdragning av gränserna för användningen av bötesstraffet. I samband med detta spørsmål bör med ledning av de i praxis gjorda erfarenheterna till omprövning upptagas frågan om tillämpningsområdena för dagsböter och böter, ådömda omedelbart i penningar.

Frågan huruvida befogenhet bör tillerkännas domstol att efter vissa regler fria från straff eller utmätta straff under det för brottet stadgade straffminimum, när omständigheterna äro synnerligen mildrande eller den genom brottet timade kränkningen obetydlig, synes jämväl böra göras till fö-

remål för övervägande. Även torde böra upptagas frågan om reglering av befogenheten att uppskjuta verkställighet av ovillkorligt ådömt frihetsstraff.

Ett annat reformspörsmål avser behandlingen av förbrytare, vilka begått brott under inflytande av rubbad själsverksamhet, samt revision av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser. Rörande detta spörsmål har inom departementet av särskilda sakkunniga redan verkställts en del förberedande utredningsarbete.

Lämpligt synes vara att i samband med en reform av frihetsstraffen dels upptaga frågan om behandling av förbrytare hemfallna åt alkoholmissbruk, vilken fråga redan varit föremål för utredning av särskilda sakkunniga men torde kräva ytterligare övervägande, dels fullfölja det ovan berörda utredningsarbetet beträffande åtgärder mot arbetsskygga brottslingar. Tillika bör med utnyttjande av hittills vunna erfarenheter en omprövning ske av gällande regler för behandlingen i slutna anstalter av vissa grupper av ungdomliga brottslingar.

Om det utredningsarbete, för vilket nu redogjorts, i första hand tager sikte på en reform av de frihetsberövande straffreaktionerna, tarvar emellertid jämväl det spörsmålet övervägande, huruvida icke anstaltsbehandling i viss utsträckning bör kunna ersättas med kriminalvård i frihet. I sakens natur ligger att det i första rummet är beträffande de ungdomliga brottslingarna som anstaltsbehandling bör undvikas. Tidigare har man — bland annat i anslutning till ett år 1937 avlämnat betänkande rörande den villkorliga domen — övervägt tanken att öppna möjlighet för domstolarna att i vissa fall i stället för straff använda skyddsåtgärder av lindrigare slag än de nuvarande, innefattande övervakning, arbetsanvisning och vårdnadsåtgärder, allt efter vad för olika brottslingskategorier kan anses påkallat. Detta spörsmål torde böra, i vad det ej vinner sin lösning genom ny lagstiftning om villkorlig dom, bliva föremål för fortsatt utredning. Beträffande sådana fall, där fråga är om brottslighet av mera tillfälligt slag, torde spörsmålet om införande av regler om åtalseftergift böra undersökas.

Det synnerligen viktiga spörsmålet om åtgärder för återinförande i samhällslivet av dem som varit föremål för kriminalpolitiska åtgärder bör upptagas till behandling, i den mån icke redan pågående utredningar behandla samma fråga. Utredningen på denna punkt torde böra ske i samråd med representanter för socialpolitik och näringsliv.

Inom det område som sålunda berörts bör utredningen åsyfta en översyn och kodifiering av samtliga till straff- och skyddsåtgärdssystemet hörande lagbestämmelser, ägnade att intagas i en ny strafflag eller straffbalk.

En strafflagsrevision i enlighet med ovan angivna riktlinjer erhåller omedelbar betydelse även utanför den allmänna strafflagens område. I den mån specialstraffrätten inrymmer särskilda stadganden som hänföra sig till straffsystemet, torde jämväl dessa regler böra bliva föremål för omprövning. Den genom tidigare utredningar förberedda reformen av den militära strafflagen torde sålunda i förevarande sammanhang böra fullföljas i fråga om straffarterna och vad därmed sammanhänger.

Enligt departementschefens beslut den 23 december 1939 skulle strafflagberedningens uppdrag tills vidare avse den inom beredningen pågående utredningen om ändring av gällande regler om sinnesundersökning i brottmål och om strafflagens tillräknelighetsbestämmelser jämte utredning be-

träffande frågorna om vård av sinnessjuka brottslingar och om samhällets skilda reaktionsformer mot andra brottslingar som lida av rubbad själsverksamhet. Övriga arbetsuppgifter skulle anstå till dess departementschefen annorlunda förordnade. Genom särskilda beslut har beredningen sedermera bemyndigats att till behandling upptaga vissa speciella frågor. Med anledning härav har beredningen avlämnat, den 1 september 1941 en promemoria med förslag till lag om kastrering m. m. (Stat. off. utr. 1941: 25), den 3 november 1941 ett utlåtande med förslag till lagstiftning angående åtgärder mot homosexualitetens samhällsfarliga yttringar (Stat. off. utr. 1941: 32) samt den 30 maj 1942 en promemoria med förslag till lag om eftergift av åtal mot minderåriga m. m. (Stat. off. utr. 1942: 28).

Beträffande det fortsatta utbyggandet av de straffrättsliga reaktionsformerna är att nämna, att strafflagberedningens ordförande i en år 1940 publicerad uppsats om straffsystemets komplettering med hänsyn till psykiskt abnorma brottslingar (i Festskrift tillägnad prof. Nils Stjernberg) framfört tanken om införandet av en ny till tiden obestämd straffart, *arbetsfängelse*. I uppsatsen anföres bland annat följande:

Den kriminalpolitiska nybildning, som nu närmast framstår som ett önskemål, utgöres därför av en påbyggnad av ungdomsfängelsetanken beträffande till myndig ålder komna brottslingar, för vilka de tidsbestämda frihetsstraffen äro mindre lämpade — alkoholister, arbetsskygga, psykopater och eventuellt flera. Genom en sådan påbyggnad — förslagsvis kallad *arbetsfängelse* — skulle den nu befintliga luckan mellan å ena sidan tvångsuppfostran och ungdomsfängelse och å andra sidan förvaring och internering i säkerhetsanstalt utfyllas. Serien av straffrättsliga skyddsåtgärder, innebärande frihetsberövande på mera eller mindre obestämd tid, skulle härigenom komma att erhålla följande utseende, räknat från de yngre till de äldre åldersklasserna:

1. Tvångsuppfostran (15—18 år),
2. Ungdomsfängelse (18—21 år),
3. Arbetsfängelse (över 21 år),
4. Förvaring och internering.

De anstalter i vilka dessa skyddsåtgärder verkställas kallas icke fängelser utan

1. Uppfostringsanstalt,
2. Ungdomsanstalt,
3. Arbetsanstalt,
4. Säkerhetsanstalt.

Reformarbetet på straffverkställighetens område.

De frågor som röra straffverkställighetens reformering ha i viss utsträckning fått vila i avvaktan på resultatet av utredningarna på straffsystemets område. Vissa av de reformer som genomförts eller planerats hänföra sig till frågan om *straff i enrum eller gemensamhet*. Då spörsmålet härom i detta

sammanhang är av särskilt intresse, torde en mera fullständig redogörelse böra lämnas för utvecklingen på detta område.

Liksom i andra länder verkställdes i Sverige intill 1800-talets mitt samtliga frihetsstraff i full gemensamhet dag och natt, varvid svåra missförhållanden voro rådande. Sålunda sammanblandades häktade och dömda, äldre och yngre fångar utan något försök till uppdelning. Sedan reaktionen mot dessa förhållanden allt skarpare gjort sig gällande, började man i växande utsträckning ombygga de dåvarande länsfängelserna och förse dem med celler. Byggandet av cellfängelser åtföljdes av lagändringar beträffande straffverkställigheten. Början gjordes genom 1857 års verkställighetsförordning, som stadgade att straffarbete på två år eller kortare tid där så kunde ske skulle avtjänas i cell, varvid den dömda skulle åtnjuta visst avdrag å strafftiden. Genom 1873 års förordning angående utsträckt tillämpning av cellstraff bestämdes att även straffångar med längre strafftid än två år skulle vid bestraffningens början hållas i enrum under en sjättedel av strafftiden, dock ej över tolv månader; viss del av cellvistelsen skulle avdragas å strafftiden. Genom 1892 års lag angående straffarbets och fängelsestraffs verkställande i enrum infördes beträffande cellstraffets längd den ännu gällande treårsgränsen i vår lagstiftning, och i 1906 års verkställighetslag gjordes härutinnan ingen annan ändring än att allt avdrag å straffet för den tid det avtjänades i cell bortföll. Efter ett initiativ av fångvårdsstyrelsen och på grundval av en av de s. k. strafflagstiftningssakkunniga verkställd utredning tillkom därefter den ännu gällande verkställighetslagen av 1916. Ur de sakkunnigas motivering kan följande anföras:

Enrumsstraffet verkade åtminstone till en början mer intensivt och avskräckande. Men samtidigt vore denna avstängdhet för flertalet fångar en välgärning. Enrumsstraffet hindrade fångarna att å varandra utöva skadligt inflytande. I den andliga atmosfär, som rådde bland fångarna, vore det de mest fördärvade, som vunne det största inflytande. Fången kunde i cellen lättare påverkas genom lärare och fångpersonal liksom hans egen eftertanke hade större möjlighet att leda honom till insikt om nödvändigheten att slå in på bättre vägar. Nödvändigt vore dock, att ett nyttigt arbete bereddes honom.

Sedan en brottsling under någon längre tid behandlats i enrum, hade dock den större mottaglighet för goda intryck, som ensligheten medförde, i regel hunnit utnyttjas, så långt ske kunde. Dessutom torde en längre tids isolering ej sällan medföra kroppsligt försvagande och slöhet. En ovana vid yttre förhållanden och vid samvaro med andra gjorde ock enrumsfången efter längre tid mindre i stånd att reda sig under det fria livets förhållanden, när han dit utträdde.

Även fränsett den fara för sjukdom, andlig eller kroppslig, som cellstraffet, särskilt för svagare individer, stundom innebure och som oftast inträdde redan efter relativt kort tids cellstraff, funnes därför i tiden för cellstraffet en punkt, där förhållandet mellan cellstraffets och gemensamhetsstraffets förmåga att gagna eller icke skada fången förskötes till den sistnämnda straffformens förmån. Huruvida cellstraffets maximum borde sam-

manfalla med denna tidpunkts inträde för fångar i allmänhet, sammanhänge givetvis i viss mån med graden av den skärpa, lagstiftaren ville inlägga i straffverkställigheten. Cellstraffet torde ju anses vara för flertalet en strängare verkställighetsform än gemensamhetsstraffet.

Denna sistnämnda straffform, gemensamhetsstraffet, kännetecknades, sådant det förekomme i svenska fängelser, därav att fångarna hölles åtskilda om natten, men om dagen hölles tillsammans, i regel under övervakning. Å centralfängelset å Långholmen, där de flesta gemensamhetsfångarna förvarades, tillbringades fritiden i cellen eller gemensamt i den korridor, som löpte utmed cellerna, måltiderna intogos gemensamt vid ett i korridoren varande bord och arbetet utfördes i gemensamma arbetssalar. Grupperingen av fångarna berodde på det dem tilldelade arbetets beskaffenhet. Någon genomförd gruppindelning efter fångarnas individuella egenskaper förekomme i det hela icke.

Gemensamheten erbjöde i vissa hänseenden avsevärda fördelar framför enrumssstraffet. Först i gemenskap med andra fångar bleve den straffade i tillfälle att visa prov på självbehärskning gent emot andra än fängelsets tjänstemän. Dessa finge därigenom större möjlighet att rätt lära känna fångens karaktär, som under cellens bundenhet icke kunnat taga sig naturligt uttryck. Den oavbrutna isoleringen i cellen uteslöte ock en del lämpligare arter av arbete. Särskilt gällde detta om alla slags utarbeten, varjämte en del yrkesarbeten, oavsett om de utfördes inom- eller utomhus, krävde samverkan mellan flera arbetande.

I allmänhet syntes erfarenheten peka därhän, att fångar med i det hela normala själs- och kroppskrafter kunde i regel utan skada för hälsan utstå det treåriga cellstraffet. Särskilt bland brottslingar funnes emellertid, som naturligt vore, en avsevärd del, som vore andligen och kroppsligen under medelnivån, och för vilkas hälsa cellstraffet därför ej sällan medförde men. Dessa bleve redan enligt då gällande praxis utgallrade, till största delen under det första cellåret.

Ett längre tids cellstraff kunde emellertid för fångar med i det hela normala själs- och kroppskrafter medföra, om icke men för hälsan, så dock ett kroppsligt försvagande och andlig slöhet, större eller mindre alltefter fångarnas motståndskraft. Visserligen torde det långa cellstraffet, sådant det numera vore anordnat, med yrkesarbete, ofta i särskild arbetscell, kommande och gående av arbetsledare och fängelsetjänstemän, med vistelse i fria luften under viss tid, och, i allt större utsträckning, gymnastik, i ovan nämnda avseende medföra betydligt mindre nackdelar än förr, men uteslutna kunde de ej anses vara. De små cellutrymmena samt den begränsade tillgången på luft och ljus spelade därvid alltså en betydande roll.

Då antalet gemensamhetsfångar nedgått så starkt, att dessa, fränsett de i hospitalsavdelningarna intagna, för det dåvarande utgjorde allenast 170, samt, även om detta antal ökades, möjlighet funnes att särskilja dem nattetid ävensom att bereda dem full sysselsättning, kunde det synas som om en nedsättning av cellstraffets maximum åtminstone till det före år 1892 gällande kunde utan fara företagas. Straffets skärpa skulle visserligen därigenom minskas, men knappast så mycket, att det kunde anses såsom ett avgörande skäl mot nedsättningen.

De sakkunniga hade likväl ansett sig böra gå en annan väg. En reform av gemensamhetsstraffet, som avlägsnade åtminstone de betänkligaste av de nackdelar, som nu vidlådde detsamma, vore en förutsättning för en in-

skränkning av enrumsstraffet. En sådan reform måste i viss mån bli ett experiment, vars lyckliga utgång berodde av omständigheter, vilka ej kunde med visshet förutses. Det hade därför syntes de sakkunniga lämpligare att, i stället för att företaga en nedsättning av enrumsstraffet över lag, föreskriva en sådan nedsättning av individuella skäl för vissa undantagsfall, av vilka de mindre trängande tillika gjorts beroende såväl därav att viss tid förflutit från straffets början som därav att fångens hållande till straff i gemensamhet kunde äga rum utan väsentliga olägenheter. Därigenom bereddes möjlighet för fångvårdsmyndigheterna till en varsam utökning av gemensamhetsfångarnas antal, alltefter som de gjorda erfarenheterna därtill föranledde.

De sakkunniga ansåge för övrigt betänkligheterna mot det treåriga cellstraffet avsevärt minskade därigenom att de sakkunniga föresloge betydande modifikationer i den med enrumsstraffet förbundna isoleringen. En utjämning av de skarpa motsatserna mellan enrumsstraff och gemensamhetsstraff syntes nämligen böra äga rum.

De olägenheter, det längre enrumsstraffet kunde medföra, borde, i den mån det vore förenligt med straffets skärpa, förminskas, ej blott genom cellanordningar, som beredde ökat utrymme, ljus och luft, utan även genom en lättnad i isoleringen, såvida därigenom ej äventyrades de goda resultaten av fångvårdstjänstemännens påverkan och avskildheten från medfångarna. Gemensamhetens faror åter borde undvikas genom att den isolering, som redan ägde rum nattetid, vid behov utsträcktes, med bibehållande i huvudsak av de egenskaper hos gemensamhetsstraffet, som gjorde detta till en för fången naturligare och därför i och för sig sundare tillvalseform.

I 1916 års verkställighetslag bibehölls i princip det treåriga cellstraffet för vuxna, varemot enrumsstraffet för dem som vid straffets början ej fyllt 20 år bestämdes till ett år. För att motverka de alltmera erkända skadliga verkningarna av långa enrumsstraff hade man emellertid nu beträtt den vägen att genom särskilda regler uppmjuka cellstraffet. Det stadgades sålunda att de yngre fångarna efter fyra månader och de äldre efter ett år kunde erhålla den förmånen att cellen under arbetstid hölles öppen och att de kunde anförtros att inom straffanstalten uträtta ärenden som sammanhängde med deras arbete. På förslag av fångvårdsstyrelsen utsträcktes denna förmån genom en lagändring av 1921 på så sätt, att åt sådan fånge kunde anförtros även att utföra arbete gemensamt med andra fångar, d. v. s. placeras i s. k. *arbetsgemensamhet*.

År 1931 framlade landshövdingen *Sven Hagströmer* en på offentligt uppdrag verkställd utredning angående riktlinjer för vinnande av viss koncentration inom det svenska fångvårdsväsendet (Stat. off. utr. 1931: 16). Beträffande frågan om enrums- och gemensamhetsstraff anförde Hagströmer bland annat följande:

Av den förut lämnade redogörelsen för utländska förhållanden framgår, huru under senare tiden inträffat en påtaglig omsvängning i uppfattningen om cellstraffet och dess betydelse. Ej så att förstå, att de *kortvariga* frihetsstraffen icke skulle fortfarande anses böra avtjänas i enrum — de av-

vikande meningarna härutinnan torde få anses tillhöra undantagen — utan så, att den allmänna åskådningen starkt förskjutits i den riktningen, att den tid, under vilken *långtidsfångar* skola i början av strafftiden avtjäna straffet i cell, numera anses böra avsevärt inskränkas i förhållande till vad åtminstone allt intill senaste tiden varit vanligt. Cellstraffets införande som mera allmän straffform får nog utan tvivel anses hava på sin tid inneburit ett stort framsteg i fångvårdshänseende i jämförelse med det gamla gemensamhetsstraffet med dess sammanförande, dag som natt, under ohindrad samvaro av fångar utav de mest skilda kategorier: äldre med yngre, ja, t. o. m. med barn, tillfällighetsförbrytare med gamla förhårdade återfalls- och vaneförbrytare, mindre tillräkneliga med normala o. s. v. Enrumsstraffets förut beskrivna segertåg genom världens flesta kulturländer utgjorde därför en naturlig och välbehövlig reaktion mot de av ingen bestridda vådor, som detta äldre gemensamhetsstraff med dess besmittande umgänge fångarna emellan förde med sig särskilt i sedligt avseende. Men liksom det numera torde ganska allmänt erkännas, att denna reaktion kom att, särskilt i vissa länder såsom Belgien och Nederländerna med deras hart när obegränsade cellstrafftid, taga sig ett alltför kraftigt uttryck, så torde man kunna starkt sätta i fråga, huruvida icke den tendens i motsatt riktning, således *mot* cellstraffet, som under senaste tiden gjort och fortfarande gör sig gällande litet varstans i utlandet, hotar att i sin tur gå till överdrift. — — — — Det torde vara till fyllest att i sådant avseende här endast sammanfattningsvis framhålla, förutom den möjlighet cellstraffet, så länge det varar, erbjuder till förebyggande av medfångars fördärliga inflytande på fången och till skydd för honom mot att bliva sedd och efter frigivningen igenkänd av dessa — följande med enrumsstraffet förknippade huvudsakliga fördelar, nämligen: det tillfälle enrumsvistelsen ger fången till en tids självrannsakan i lugn och ro, en nog i de flesta fall nödvändig förutsättning för vinnande av framgång med fångvårdsarbetets fortsatta uppbyggande verksamhet; den bättre möjlighet, som cellstraffet, åtminstone till en tid, erbjuder fångvårdspersonalen att studera och närmarre lära känna fångens psyke, förståndsutveckling, anlag o. s. v. som utgångspunkt för ett närmare bestämmande av fångens behandling i fortsättningen; samt, sist men icke minst, cellstraffets framstående för fångarna som en *strängare* form av straffverkställighet samt dess därav följande egenskap att förstärka frihetsstraffets karaktär av en allvarlig näpst. Det må vara i viss mån sant, såsom från vissa håll gjorts gällande, att själva frihetsberövandet i och för sig med allt vad detta för med sig — den starkt inskränkta rörelsefriheten och självbestämmanderätten, skilsmässan från anhöriga, avstängandet från det myckna, som det fria livet har att erbjuda av vederkvickelse och förströelse, den stränga fängelsedisciplinen o. s. v. — för fången innebär lidande nog, så att man ej dessutom behöver tillföra straffet den skärpning som en tids enrumshandling ostridigt i regel innebär. Men man må å andra sidan se till, att man ej genom cellstraffformens fullständiga bannlysande från eller alltför kraftiga reducering vid det långvariga frihetsstraffet så »förvekligar» detta, att det förlorar i avskräckningsförmåga och däremot svarande allmänpreventiv verkan. Man bör, synes det, vara så mycket försiktigare härutinnan, som vår nu gällande strafflag vid straffsatsernas utmätande torde hava utgått ifrån, att frihetsstraffen ej skulle vid sitt verkställande sakna detta skärpande moment. Härtill kommer ännu en omständighet att taga i betraktande. Det bjuder emot att med

bibehållande av cellstraffet såsom straffform vid de för de lindrigare förbrytelserna ådömda kortare frihetsstraffen — och att sådant bibehållande bör ske, därom torde, på sätt förut nämnts, icke föreligga någon tvekan — låta denna strängare straffform icke alls eller i allt fall i mindre utsträckning än vid korttidsstraffen komma till användning vid de för de grövre förbrytelserna ådömda långvariga frihetsstraffen.

Emellertid är cellstraffet även förbundet med avsevärda nackdelar. Den viktigaste av dessa torde — på sätt också med styrka framhållits i nyssnämnda uttalanden — bestå däri, att cellstraffet, om det förlänges utöver det tidsmått, som fångens individuella egenskaper tillåta, är ägnat att förslöa fången på ett sätt, som icke endast är menligt för stunden, utan kan sträcka sina oförmånliga verkningar långt fram i tiden. En annan med cellstraffet förbunden olägenhet ligger — såsom kommer att närmare utvecklas längre fram — i den, i förhållande till arbetsgemensamheten, minskade möjlighet, som enrumsvistelsen i regel erbjuder i fråga om fångens upplärande i ett visst arbete eller yrke.

Vid vägande mot varandra av dessa cellstraffets fördelar och olägenheter förefaller det, å ena sidan, som om starka skäl tala för att vid de långvariga frihetsstraffen bibehållas den nuvarande anordningen, att strafftiden inledes med en period, under vilken fången hålles i enrum, men, å andra sidan, som om — för att nu till en början endast taga hänsyn till äldre fångar — den nuvarande minimitiden för enrumsvistelsen av ett år skulle vara för lång. Ett års inneslutning i cell så väl dag som natt torde även med de modifikationerna i cellstraffet, som kunna komma i fråga och vilka redan vår nuvarande rätt i viss utsträckning tillstädjer, icke kunna undgå att även på vanliga »normala» fångar inverka ofördelaktigt i fysiskt och psykiskt hänseende. Det räcker nog icke att i detta avseende lita till fångvårdspersonalens och främst då fängelseläkarens utsago i de särskilda fallen. Man torde i regel ej kunna sluta sig till enrumsvistelsens ofördelaktiga verkningar, förrän dessa tagit sig mera påtagliga uttryck, och då kan det ofta vara för sent. Den nu stadgade minimitiden synes därför böra göras kortare. Vad angår frågan, hur mycket den bör förkortas, så torde man kunna utgå ifrån, att ett par av de med cellstraffet förbundna fördelarna — nämligen de, som bestå i den bättre möjlighet enrumsvistelsen erbjuder för fången att liksom »gå in i sig själv» under en tids välbehövlig självrannsakan och för fångpersonalen att lära närmare känna fången — i regel kunna i erforderlig utsträckning utnyttjas även om cellstrafftiden sättes relativt kort. Då det gäller att reglera själva tidsmåttet för cellstraffet, torde därför övriga i det föregående omnämnda synpunkter få bli avgörande: hänsynen till cellstraffets skärpande förmåga samt den omständigheten att, om cellstraffet utmättes utöver en viss gräns, det kan befaras komma att verka i förslöande och nedbrytande riktning; och av nära till hands ligande skäl får väl härvidlag denna sistnämnda synpunkt bli den i första hand bestämmande. Den nu ifrågakvarande cellstrafftiden bör därför icke sättas längre, än att man kan anses vara någorlunda på den säkra sidan i fråga om undvikandet av enrumsvistelsens menliga verkningar. Även om vid uppdragandet av en lämplig gräns härutinnan fångarna givetvis icke kunna »skäras över en kam», utan individuella hänsyn härvidlag göra sig i hög grad gällande, samt det alltså ur principiell synpunkt skulle kunna ifrågasättas att åt vederbörande fängelseförvaltning uppdraga att i varje särskilt fall bestämma den stränga cellvistelsens längd, torde det dock, för und-

vikande av en alltför oenhetlig tillämpning härutinnan vid de olika fångvårdsanstalterna med därav följande stötande av den allmänna rättskänslan, vara lämpligt att liksom nu stadga en viss minimilängd för den obligatoriska enrumsbehandlingen. Huruvida denna gräns bör fastslås i själva lagen eller det lämpligen bör överlämnas åt Kungl. Maj:t eller fångvårdsstyrelsen att i administrativ väg bestämma densamma må i detta sammanhang lämnas därhän. Att minimitiden från alla de synpunkter, som enligt vad förut sagts över huvud taget motivera en tids enrumsbehandling vid strafftidens början, bör sättas kortare för de ungdomliga fångarna med deras oftast känsligare och mera lättillgängliga sinnen, än för de till mogen ålder komna fångarna, torde utan vidare vara klart.

— — — — —
Vad därefter angår den s. k. helgemensamheten — omfattande gemenskap fångarna emellan icke blott, såsom vid mellanformen, under arbetet och vid en del andra tillfällen, utan även under annan fritid än sovtid — torde till en början böra påminnas om den obligatoriska karaktär, som denna helgemensamhet för närvarande har i vår rätt: den *skall* ju nu (enligt verkställighetslagens 4 § första stycket) för fångar, som vid straffets början fyllt 20 år, inträda — fränsett rena undantagsfall (7 § första och andra styckena) — sedan fången avtjänat tre år av strafftiden, samt för fångar, som vid straffets början ej fyllt 20 år, i regel sedan strafftidens första år gått tillända. En dylik överflyttning skall, såvitt angår äldre fångar, i stort sett äga rum alldeles oberoende av, hur fången uppfört sig och att fångens hållande till straff i helgemensamhet kan anses förbundet med fara för skadlig inverkan från hans sida å andra fångar, blott detta ej är »för-enat med fara för ordningen eller säkerheten inom anstalten». Och vad yngre fångar angår, lägger visserligen fångens befarade skadliga inverkan på andra fångar hinder i vägen för hans överförande till helgemensamhet redan efter utgången av strafftidens första år, men sedan han avtjänat tre år av strafftiden, skall han i trots härav överflyttas till helgemensamhet. I intetdera fallet kan ens den omständigheten, att vid den föreskrivna tidens utgång återstår allenast en mera obetydlig del av strafftiden, hindra överflyttningen.

Med avseende fäst på de allvarliga vådor, som enligt vad ovan anförts ostridigt äro förknippade med helgemensamheten med dess ohindrade samvaro fångarna emellan under annan fritid än sovtid, kunna de nu relaterade förhållandena icke betraktas annat än som synnerligen olämpliga. — — — — — Ett dylikt sakernas tillstånd *måste* — hur man än söker följa lagens bestämmelser (6 § första stycket) därom, att »genom fångarnas indelning i grupper eller på annat lämpligt sätt skall så anordnas, att fara för skadlig inverkan fångarna emellan såvitt möjligt förebygges» — verka i hög grad depraverande. Vid en gemensamhet av nu ifrågavarande art blir det säkerligen, liksom då personer av skilda kategorier eljest sammanföras under liknande förhållanden, i regel de sämre elementen, som bli de tongivande och trycka sin prägel på samvaron. Att dylika element skola kunna i den utsträckning, som vår nu gällande rätt tillstädjer, för att ej säga bjuda, sammanföras med andra fångar under helgemensamhetens otvungna former, kan ej anses stå i god överensstämmelse med en rätt fångvård, vilken förutsätter, att de »sämsta elementen avskiljas från samvaron med andra, så långt förhållandena medgiva». Fångvårdsstyrelsen kan också sägas hava indirekt erkänt olägenheterna av det nuvarande helgemen-

samhetsstraffet, då styrelsen gör gällande, att »det endast är den oundvikliga faran av en persons alltför långvariga avstängning från sällskap ej blott under arbetet utan kanske än mer under fritiden, som nödvändiggör detta allmänna gemensamhetsstraffs bibehållande». Detta yttrande fälldes redan år 1923, alltså endast två år efter den s. k. mellanformens (arbetsgemensamhetens) införande. Det torde med skäl kunna ifrågasättas, huruvida yttrandet, i den mån i detsamma kan anses hava framhållits nödvändigheten av helgemensamhetens bibehållande i *dess nuvarande utsträckning*, äger samma giltighet numera, sedan denna mellanform under ett tiotal år kommit till allt vidsträcktare användning och därvid visat sig vara en ur många synpunkter utmärkt straffform. Såsom denna mellanform är anordnad med gemensamhet såväl i arbete å särskilda verkstadslokaler och vid handräckning som ock vid gudstjänst, undervisning, kroppsövningar etc. torde någon större fara för dessa fångars förvaring under fritiden i cell även under en längre tid knappast i regel föreligga. Detta lär än mindre bliva fallet, om man dels, på sätt förut föreslagits, minskar den stränga cellstrafftidens längd och alltså låter fången på ett tidigare stadium, än som för närvarande är fallet, överflyttas i den mildare straffform, som arbetsgemensamheten innebär, dels ökar sina bemödanden att få fångarna på lämpligt sätt sysselsätta under sin vistelse i cellen å fritid med — förutom naturligtvis lämplig läsning — exempelvis smärre arbeten, ägnade att minska enslighetens tyngd, dels slutligen går vidare på den redan inslagna vägen att för dessa mellanforms-fångar — särskilt å strafftidens senare stadium — utöka förekomsten av gemensamma bildande och underhållande förströelser av skilda slag, såsom föredrag, sångövningar, musikstunder o. s. v. Särskilt vid anordnandet av dylika förströelser torde utomståendes medverkan kunna i än större utsträckning än för närvarande tagas i anspråk.

— — — Det synes vara tillfyllest, att den nuvarande obligatoriska karaktären å helgemensamheten — d. v. s. bestämmelsen om att den *skall* efter viss tid inträda — upphäves, och att frågan, om en fånge bör överflyttas till helgemensamhet även den — liksom spörsmålet om överflyttande till arbetsgemensamhet — överlämnas till individuell prövning och helgemensamheten principiellt förbehålles allenast de fångar, som under längre tid förhållit sig väl och beträffande vilka det icke kan anses föreligga någon större fara för att de skola under gemensamhetsvistelsen verka ofördelaktigt på sina medfångar, med andra ord inskränkas till allenast en »stjärnklass» bland fångarna. Helgemensamheten skulle alltså icke bibehålla sin nuvarande egenskap av en huvudstraffform, utan överflyttandet dit skulle utgöra en speciell förmån, avsedd att åtnjutas endast av ett relativt fåtal fångar. Huruvida denna förmån lämpligen bör, såsom många andra förmåner, inordnas som ett led i det vid fångbehandlingen tillämpade progressivsystemet och väl i så fall bilda, näst villkorlig frigivning, den sista etappen i detta system, är ett rent fångvårdsspörsmål, som här lämnas å sido.

Men, frågar man sig, hur skall då förfaras med de fångar med långvariga frihetsstraff, på livstid eller i allt fall på flera år, vilka på grund av sitt uppförande eller befarade dåliga inflytande på andra fångar ej anses kunna överflyttas till »stjärnklassen»? Ehuru, såsom redan framhållits, med den »uppmjukning» av mellanformen (arbetsgemensamheten), som i det föregående skisserats, någon större fara knappast torde förefinnas, för att

fångarnas förvaring i cell under den tid på dagen, då de äro varken sys-selsatta i gemensamhetsarbete eller förda tillsammans vid gudstjänst, under-visning, kroppsövningar eller sådan fostrande förströelse, som ovan nämnts, skall medföra några större olägenheter i fångvårdshänseende, kunna emel-lertid fall tänkas, då övervägande skäl tala för att även sådana icke-»stjärnklassfångar» överflyttas till helgemensamhet. Dylika fall äro dels sådana, där enligt läkares utsago överflyttning bör ske, för att fången ej skall taga skada till sin andliga eller fysiska hälsa, och dels sådana, då på grund av straffets längd en tids hållande i helgemensamhet före frigiv-ningen anses erforderligt såsom en övergång till friheten. En rätt och lämplig behandling av dessa fångar, vilka ju få förutsättas ej vara av det bästa slaget, får betraktas som ett synnerligen svårlöst problem. Att de ej böra sammanföras med »stjärnklassfångar» är självklart, och att sammanföra dem med varandra är naturligtvis ej heller bra. Det gamla talet om »verkliga högskolor för brott» skulle måhända med skäl få tillämpning på dylika gemensamhetsavdelningar. Vid valet mellan de nu nämnda två utvä-garna — någon tredje lärar knappast erbjuda sig — torde emellertid den sist omnämnda vara den enda, som kan komma i fråga. Det gäller då att dels, i den mån så är förenligt med samvarons syfte, begränsa tiden för densamma, dels söka finna tjänliga medel för att i möjligaste mån neutralisera de olämpliga verkningarna av anordningen i fråga. I förra avseendet torde vara tillräckligt, att för denna kategori av fångar samvaron inskränkes till att omfatta endast exempelvis några tim-mar under sön- och helgdagar samt en eller annan veckodag — — — — —. För denna kategori fångar skulle alltså ej behöva finnas några särskilda ge-mensamhetsavdelningar med bostadsceller och gemensamhetsrum inne-slutna inom en och annan avdelning, utan vara tillfyllest med särskilda, för sig belägna dagrum, vilka skulle kunna utnyttjas än för den ena och än för den andra gruppen av nu ifrågavarande slag av fångar, vilkas an-tal — efter de riktlinjer, som i det följande komma att närmare uppdra-gas — ej kan beräknas bliva synnerligen stort. De medel åter, som stå till buds för att neutralisera samvarons menliga verkningar, kunna vara av skilda slag. Som ett sådant medel torde väl böra räknas, att denna kategori av fångar ej bör lämnas utan noggrann tillsyn under sin samvaro. Ett an-nat medel ligger i att söka få fångarna lämpligt sysselsatta under sällska-pandet med varandra. Därvid synes lämpligt, att man — fortsättande på en väg, på vilken man redan i viss mån slagit in — i viss utsträckning sö-ker anlita utomstående medverkan, främst vid anordnandet av förströen-de underhållning, men även exempelvis — särskilt under sista tiden av fångens fängelsevistelse — genom sammanförande av denne med personer, som kunna antagas vara skickade för och intresserade av att bispringa ho-nom med arbetsanskaffning samt att i övrigt vara honom till stöd och hjälp efter frigivningen.

Hagströmer föreslog även en särskild bestämmelse av innebörd att fång-vårdsstyrelsen eller, efter dess bemyndigande, styresman vid fångvårdsan-stalt skulle äga att — utöver vad i gällande lag redan medgivits — vidtaga jämkningar i fråga om formerna för straffverkställigheten, om synnerliga skäl därtill föreläge.

På grundval av Hagströmers utredning vidtogs vid 1934 års riksdag, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition i ämnet (nr 112), den ändringen i

verkställighetslagen, att fånge kan placeras i arbetsgemensamhet redan efter tre månader, om han vid straffets början ej fyllt 21 år, och eljest efter 6 månader. Arbetar fånge i cell, kan han efter samma grunder erhålla den ovannämnda förmånen att ha öppen celldörr och få uträtta med arbetet sammanhängande ärenden inom straffanstalten. Däremot upptogs ej till behandling de av Hagströmer förordade ändringarna beträffande den s. k. helgemensamheten. Denna förmån, som innebär att fånge är tillsammans med andra intagna jämväl under måltider och fritid, inträder sålunda enligt gällande lagstiftning i regel efter ett år för den som vid straffets början ej fyllt 21 år och eljest efter tre år från verkställighetens början. Överförandet till helgemensamhet är i motsats till placeringen i arbetsgemensamhet obligatorisk, såvida icke fångens hållande till straff i gemensamhet är förordat med fara för ordningen eller säkerheten inom anstalten eller, i fråga om den som ej fyllt 21 år, med fara för skadlig inverkan från hans sida å andra fångar.

Beträffande de under det sista decenniet genomförda eller planerade reformerna på straffverkställighetens område märkes i övrigt följande. I sitt ovannämnda yttrande i konselj den 20 april 1934 anförde chefen för justitiedepartementet:

Verkställigheten av de omedelbart ådömda *frihetsstraffen* är i behov av en genomgripande omdaning. Vid utredningen av förevarande spörsmål bör i främsta rummet beaktas, huruvida icke möjlighet för en större differentiering i behandlingen av fångarna skulle kunna åvägabringas. För uppnående härav synes erforderligt dels att fångar som tillhöra skilda kategorier i större utsträckning än nu är fallet förvaras i särskilda fängelser eller i skilda avdelningar inom samma fängelsekomplex, dels ock att även fångarna inom samma kategori göras till föremål för en individuell behandling i större utsträckning än nuvarande system medgiver. Cell- och gemensamhetsstraffens inbördes förhållande till varandra bör ånyo övervägas. Större frihet att välja mellan dessa olika straffformer torde böra inrymmas åt fängvårdsmyndigheterna än som är förenligt med vare sig nu gällande lagstiftning eller den vid årets riksdag antagna provisoriska lagstiftningen i ämnet. Nuvarande reglementariska föreskrifter rörande fängvården, såväl de av Kungl. Maj:t som de av fängvårdsstyrelsen utfärdade, äro i flera avseenden föråldrade och böra underkastas en grundlig revision i syfte att humanisera fängbehandlingen. Bland den mängd av frågor som här påkalla lösning må såsom ett exempel nämnas öppnande av möjlighet till permission från fängelset för att besöka nära anhörig som är allvarligt sjuk. Även i andra avseenden böra åtgärder övervägas i syfte att förbindelsen mellan fången och hans familj måtte upprätthållas. Singeshultssystemet torde böra komma till väsentligt ökad användning. Överhuvud torde anstaltsvården kunna klädas i friare former än de för närvarande i allmänhet tillämpade. Särskilt bör beaktas att fången under sista delen av strafftiden beredes en ökad rörelsefrihet, så att övergången till friheten så vitt möjligt jämnas.

För underlättande av differentieringen i fångarnas behandling torde *en koncentration av straffverkställigheten till ett fåtal anstalter*, däribland en stor huvudanstalt med erforderliga annex av olika slag vara att förordas. Ungdomsfängelset bör förläggas helt avskilt från andra anstalter. I organisatoriskt avseende bör undersökas, huruvida den centrala uppsikten över de olika områdena av statlig verksamhet för omvårdnad om asociala individer — kriminella, alkoholister, lösdrivare, vanartad ungdom m. fl. — bör koncentreras till en och samma myndighet. Å andra sidan torde böra tillses, att en viss decentralisation av förvaltningen genomföres, så att de lokala myndigheterna få större rörelsefrihet än de för närvarande äga. Fångvårdsarbetets sociala karaktär bör komma till starkare uttryck; bl. a. bör ett ökat samarbete mellan de lokala myndigheterna och socialt intresserade arbetskrafter utanför anstalterna eftersträvas.

Bland specialfrågor som böra göras till föremål för särskild utredning kunna nämnas dels frågan om anordnandet av en *undersökning* av fångarna vid deras ankomst till fångvårdsanstalten för utrönande av deras individuella egenskaper och för vinnande av övriga erforderliga upplysningar av betydelse för deras behandling å anstalten; dels frågan om uppläggande av ett *centralregister* över samtliga fångar som avtjäna omedelbart ådömt frihetsstraff, innehållande upplysningar — grundade på rättegångshandlingarna samt under fängelsetiden gjorda iakttagelser — om varje fångs tidigareandel, uppförande under fängelsetiden, karaktär och anlag; dels ock spörsmålet om en förbättrad *fångvårdsstatistik*, varigenom en bättre överblick över detaljerna i straffverkställigheten och effekten av vidtagna åtgärder skulle vinnas och möjligheter öppnas till mera ingående jämförelser mellan fångvården i vårt land och i andra, särskilt våra nordiska grannländer. Till undersökning bör vidare upptagas frågan om *sjukvården*, särskilt sinnessjukvården, inom fångelserna, liksom frågan om fångarnas *undervisning* och *andliga* vård. Då fångens individuella behandling kommer att ställa större krav på fångvårdspersonalens kompetens än det nuvarande systemet, bör *fångvårdens utbildnings- och rekryteringsfråga* jämväl upptagas till behandling.

I anslutning till detta program och efter verkställda utredningar har viss lagstiftning kommit till stånd. Vid 1937 års riksdag antogs sålunda bestämmelser angående möjlighet till *permission från straffanstalt* och om *avbrott i strafftiden såsom disciplinstraff*. Den 8 april 1938 utfärdades tidigare omnämnda *stadga angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter*. Samma år upplades inom fångvårdsstyrelsen enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande ett *centralt fångregister*, som bland annat möjliggör en mera ändamålsenlig differentiering av fångarna och utarbetandet av en förbättrad fångvårdsstatistik.

Beträffande de förbättringar som utan lagändring kommit till stånd genom nybyggnader och ombyggnader av anstalter samt genom av fångvårdsstyrelsen utfärdade föreskrifter för de intagnas vård och behandling får utskottet hänvisa till fångvårdsstyrelsens yttrande.

I strafflagberedningens direktiv innefattas även fångvårdens organisation. I sitt ovannämnda yttrande i konselj den 6 oktober 1938 anförde sålunda chefen för justitiedepartementet:

Det är uppenbart att de nu berörda, redan genomförda eller ifrågasatta åtgärderna för straffsystemets reformering måste återverka på *fångvårdens organisation*, särskilt lösningen av anstaltsväsendets byggnadsfrågor. Frånsett inrättandet av vissa specialanstalter (säkerhetsanstalt för förvarade och internerade, anstalt för dem som dömts till ungdomsfängelse, ny sinnessjukavdelning) samt indragning av vissa kronohäkten har emellertid hittills föga kunnat åtgöras för organisationens ändring efter ett reformerat straffsystem. En under år 1934 inom departementet påbörjad utredning i ämnet avbröts i avvaktan på att straffsystemets reformering skulle fortskrida så långt, att fångklienteletets omfattning och uppdelning lättare skulle kunna överblickas.

Arbetet på fångvårdsorganisationens ombildning torde böra företagas parallellt med det utredningsarbete angående straffsystemet som ovan angivits.

En första uppgift härvid blir givetvis att beräkna vårdklienteletets storlek och dess uppdelning med hänsyn till de olika slag av ingripanden som kunna ifrågakomma. Frågan hur vårdbehövande straffrifyrkklarade lämpligast skola omhändertagas bör uppmärksammas.

Beträffande de allmänna fångvårdsanstalterna torde det böra utredas i vad mån en centralisering av deras förläggning med fördel låter sig genomföra. I detta hänseende kommer i betraktande, att det i regel endast vid anstalter med större platsantal än det nuvarande genomsnittet är görligt att tillfredsställande ordna arbets- och yrkesutbildningsmöjligheter för fångarna. Det vill vidare synas som om genom kommunikationernas förbättrande ett viktigt skäl bortfallit för upprätthållandet av en äldre organisation med dess talrika anstalter, spridda i olika delar av landet. Även om man tager hänsyn till behovet av en utrymmesreserv, har nedgången i fångantalet gjort driften vid åtskilliga av de nuvarande anstalterna oekonomisk. Själva anstaltsbyggnaderna äro dessutom, efter den utveckling, som ägt rum av förläggningssorternas bebyggelse, ofta olämpligt belägna. I många fall kunna de icke utan betydande kostnader anpassas efter nutidens krav. Vid avgörandet av ifrågavarande spörsmål måste givetvis beaktas att erforderligt anstaltsutrymme för förvaring av häktade och bötesfångar så beredes, att längre transporter med därav följande kostnader och tidsförlust undvikas.

I nära sammanhang med de fångvårdsorganisatoriska frågorna står det ofta diskuterade spörsmålet huruvida den centrala uppsikten över och ledningen av de statliga vårdnadsåtgärderna beträffande asociala individer — kriminella, alkoholister, lösdrivare, vanartad ungdom m. fl. — bör koncentreras till en och samma myndighet. Det lider intet tvivel att den nuvarande splittringen på detta område är förenad med olägenheter. Det har sålunda visat sig att frånvaron av ett centralt organ för en planmässig ordning av de statliga och statsunderstödda anstalterna i vissa fall försvårat ett tillfredsställande utnyttjande av dessa såväl med hänsyn till föreliggande vårdbehov som ur synpunkten av anstalternas rationella utnyttjande i övrigt. Detta spörsmål har erhållit särskild aktualitet genom 1937 års riksdagsskrivelse (nr 434) om utredning rörande inrättandet av ett dylikt organ. Frågan i vad mån en ökad samverkan mellan de organ, som nu ha sig dessa uppgifter anförtrodda, eller i vilken utsträckning en centralisation kan ske utan fara för minskad livaktighet inom verksamhetsområdet synes i detta sammanhang böra bliva föremål för prövning. Härvid torde även bö-

ra uppmärksammas, i vad mån genom inrättandet av ett centralt organ eller nya former för samverkan ökade möjligheter uppkomma för en överflyttning de olika anstalterna emellan av de omhändertagna alltefter deras speciella vårdbehov.

Vidare böra beaktas de särskilda problem som uppkomma, då det gäller att vid ett reformerat straffsystem med ändrade vårdformer taga ställning till spørgsmålet vilket organ som skall hava att besluta om utskrivning av de omhändertagna.

Uppenbarligen bör den sålunda förordade utredningen på anstaltsväsendets område ej utgöra hinder för genomförandet av sådana provisoriska eller partiella ändringar av anstaltsorganisationen, som inom den närmaste tiden visa sig erforderliga. Likaså måste naturligen vid ändringar i anstaltsväsendet vederbörlig hänsyn tagas till den vid anstalterna knutna personalen.

Jämlikt departementschefens ovannämnda beslut den 23 december 1939 ankommer det på hans bestämmande när strafflagberedningen skall upptaga spørgmålen om fångvårdens organisation och vad därmed sammanhänger till behandling. Genom beslut den 3 januari 1940 har departementschefen uppdragit åt fångvårdsstyrelsen att verkställa sådan förberedande utredning som kan tjäna till ledning vid återupptagande inom beredningen av prövningen av dessa spørgsmål.

Utskottets yttrande.

Utskottet vill inledningsvis framhålla att de redan beslutade eller planerade reformerna på det straffrättsliga reaktionssystemets område måste få stort inflytande på själva straffverkställigheten, icke blott i fråga om de kategorier brottslingar som utbrutits eller avses skola utbrytas från det vanliga fångvårdsklientelet utan även för de grupper som fortfarande komma att dömas till de ordinära frihetsstraffen. Genom införandet av en ny behandlingsform förändras ju sammansättningen av det klientel, mot vilket de vanliga straffarterna skola tillämpas. Sålunda är det t. ex. att förvänta att de nya lagarna om villkorlig dom samt om förvaring och internering i säkerhetsanstalt, när de börja tillämpas, komma att från straffarbetsklientelet undandraga såväl ett antal lindriga fall, för vilka det nu är av särskild betydelse att de hållas avskilda från grövre brottslingar, som ett antal psykiskt abnorma och recidivister, vilka icke lämpligen böra förvaras tillsammans med det mera lättskötta klientelet. Det sagda har motsvarande giltighet i fråga om den planerade nya behandlingsformen arbetsfängelse. Uppenbart är också att en eventuell sammansmältning av fängelse och straffarbete eller en förskjutning av gränserna mellan dessa straffarter ej kan äga rum utan att själva verkställighetsformerna väsentligen förändras. Det är sålunda tydligt att straffsystemets organisation är av betydelse när det gäller att taga ställning till de av motionärerna berörda frågorna om enrums- eller gemensamhetsstraff, om klientelet uppdelning

och om fångarbetets organisation samt indirekt också för frågan om fångvårdspersonalens rekrytering och utbildning. Utskottet har därför funnit dessa frågor böra upptagas till behandling samtidigt med vissa spörsmål om straffsystemets reformering.

Vid övervägande av frågan, om jämkningar nu böra vidtagas beträffande gränserna mellan *enrumsstraff* och *gemensamhetsstraff*, bör man noga skilja mellan arbetsgemensamhet och helgemensamhet. Den förra är av otvivelaktigt värde. Man måste ha för ögonen att det viktigaste vid fångbehandlingen är att den intagne beredes arbete, som är ett verkligt arbete och i möjligaste mån ger honom utbildning för framtiden. Uppenbart är att möjligheterna för en rationell sysselsättning av de intagna äro avsevärt större, om de kunna placeras å verkstäder eller i jordbruk. Mot de farhågor, som anförts för att en tidigare uttagning till arbetsgemensamhet skulle kunna medföra skadliga verkningar ur allmänpreventiv synpunkt, kan invändas, att det alltid måste förbli själva frihetsberövandet som framstår som det centrala vid ett frihetsstraff. De befarade skadliga verkningarna av att fångar med kortare strafftider icke hållas avskilda från medintagna under hela strafftiden få ej överdrivas. En så fullständig isolering att en fånge ej senare kan bli igenkänd av medintagna eller under anstaltsvistelsen röna påverkan av dem torde ej heller kunna genomföras vid fängelserna. Det lär exempelvis ej kunna undvikas att korttidsfångar efter någon tid få åtnjuta gemensamma promenader och i viss utsträckning få uttagas till handräcknings- och andra arbeten, där de komma i beröring med medfångar. Så långt det med gällande bestämmelser varit möjligt torde också lättnader i isoleringen ha ägt rum.

Om sålunda enligt vad ovan anförts vissa skäl tala för att fånge vid tidigare tidpunkt än för närvarande bör kunna uttagas till arbetsgemensamhet, när så finnes lämpligt, måste man emellertid göra den reservationen, att placeringen i arbetsgemensamhet ej får ske i den formen, att han i realiteten kommer att vistas i gemensamhet även under fritid. Åtminstone vid landets största fängelse torde utrymmesskäl ha medfört att de flesta fångar, som för närvarande erhålla arbetsgemensamhet, även få vara tillsammans under fritiden: efter förflyttning till »korridor» med s. k. nattceller äro de i regel hänvisade till samvaro utom cellen under största delen av fritiden.

I jämförelse med arbetsgemensamheten torde den s. k. helgemensamheten sådan den enligt gällande lag nu praktiseras vara förbunden med vissa olägenheter. Att gemensamt förrätta ett hårt och nyttigt arbete är en helt annan sak än att under fritid umgås med medfångar utan att någon sund fritidssysselsättning organiseras. Det kan därför övervägas att, som redan Hagströmer föreslagit, låta helgemensamheten förlora sin obligatoriska karaktär och i sin obeskurna form i regel endast tillerkännas de pålitligare elementen. De övriga torde då böra beredas tillfälle till samvaro under

fritidssysselsättningar på annan väg än genom att tillerkännas helgemensamhet. Som fångvårdsstyrelsen framhållit torde också verkställighetsföreskrifterna böra uppmjukas i sådan riktning, att de verkställande myndigheterna erhålla större frihet att lämpa behandlingen efter de individuella fallens art.

Det torde sålunda icke kunna bestridas att skäl tala för en utredning angående förhållandet mellan enrums- och gemensamhetsstraffen. Spörsmålet har emellertid samband med frågan om klienteletts uppdelning och med de utredningsuppdrag som anförtrotts åt strafflagberedningen. Det är av särskild betydelse för lösningen av detta problem att vissa grupper av abnormala och andra svårbehandlade brottslingar bortrensas från de vanliga fängelserna, vilkas klientel därigenom blir mera homogent och ägnat för gemensamhetsstraff.

Vad härefter angår frågan om *klienteletts uppdelning* utgör denna en av kriminalpolitikens viktigaste punkter. Icke minst är det av betydelse huruvida differentieringen efter ålder, psykisk och fysisk utrustning m. m. bör göras av domstol på grundval av förundersökningar och läkarutlåtanden och med fördelning av personerna å olika noggrant specificerade behandlingsformer eller om man kan nöja sig med ett mindre nyanserat straffsystem och låta fördelningen å olika anstalter och behandlingstyper göras efter domen av de verkställande myndigheterna med ledning av den observation som de dömda underkastas efter intagningen å anstalt. Svensk lagstiftning har hittills valt att alltmera nyansera de behandlingsformer som stå till domstolens förfogande, varvid dock är att märka att den nya straffformen ungdomsfängelse i praktiken kommit att omfatta vitt skilda kategorier brottslingar, som först på verkställighetsstadiet fördelas på olika öppna och slutna anstalter.

Motionärerna ha främst tagit sikte på den grupp ekonomiskt och socialt hållningslösa förmögenhetsbrottslingar som äro mera samhällsbesvärliga än direkt samhällsfarliga; denna kategori bör enligt deras mening brytas ut från det övriga klientelet och hänvisas till öppen och halvöppen anstaltsvård. Det synes utskottet uppenbart att en stor del av dessa brottslingar tillhöra den grupp av arbetsskygga vilkas kriminalitet sammanhänger med deras lättjefulla och oordnade levnadssätt. Skäl kunna anföras för att dessa brottslingar, liksom psykopater och alkoholistbrottslingar, icke böra behandlas med tidsbestämda frihetsstraff inom det nuvarande straffsystemets ram utan böra dömas till omhändertagande på mera obestämd tid, varvid de om möjligt böra bibringas yrkesutbildning och i varje fall hållas till produktivt arbete. Som redan nämnts ingår denna utredningsfråga i strafflagberedningens direktiv.

Motionärernas yrkande om utredning angående fångvårdsklienteletts fördelning torde emellertid avse även de brottslingskategorier som jämväl ef-

ter en sådan komplettering av straffsystemet som ovan ifrågasatts komma att ådömas tidsbestämda frihetsstraff. Vid övervägande av frågan om dessa brottslingars behandling bör man skilja mellan fångar med långa och fångar med korta strafftider. Beträffande de förra tillämpas redan nu i viss utsträckning ett kolonisystem, Mariestad—Rödjan—Singeshult, som torde kunna ytterligare utbyggas och eventuellt kompletteras med ett system av förläggningar för t. ex. skogsarbete av de pålitligaste fångarna. Vidare torde det kunna övervägas att för straffångar med längre strafftider öppna möjlighet att mot slutet av intagnings tiden få försöksvis arbeta hos privata arbetsgivare med bostad å anstalten. Ett sådant frigångssystem, som med framgång praktiserats i fråga om straffriförklarade och till ungdomsfängelse dömda, är väl ägnat att underlätta den dömdes återbördande till samhället under betryggande former. Vad angår korttidsfångarna ställer sig problemet om deras sysselsättning i andra former än å den slutna anstalt där de intagas betydligt svårare. Som fångvårdsstyrelsen framhållit är det så gott som ogörligt att under den korta tid och med de sparsamma upplysningar som stå till buds när straffverkställigheten skall påbörjas åstadkomma en ändamålsenlig differentiering av dem, varvid jämväl böra beaktas de olägenheter som äro förenade med fångtransporterna. Möjligen kan det upptagas till övervägande att införa ett system, som innebär att nödiga upplysningar om den dömda inhämtas före verkställighetens början och att med ledning av dessa uppgifter bestämmes art och plats för den behandling han skall undergå under strafftiden. I samband med en sådan procedur skulle möjligen utrymme kunna vinnas även för en öppen eller halvöppen vård för vissa av dessa brottslingar. Utskottet erinrar i detta sammanhang om att frågan om reglering av befogenheten att uppskjuta verkställighet av ovillkorligt ådömt frihetsstraff ingår i strafflagberedningens direktiv.

Samtliga nu berörda sidor av differentieringsproblemet äro av sådan grundläggande betydelse, att de icke torde böra upptagas till behandling i fristående form utan fastmera utredas i samband med övriga spörsmål om straffsystemets ytterligare reformering. Därvid torde även kunna övervägas, om icke det system med summarisk psykiatrisk granskning till ledning för anstaltsplaceringen, som nu tillämpas beträffande till ungdomsfängelse dömda, bör utbyggas att avse jämväl andra grupper å fångvårdsanstalt intagna.

Det tredje av de ovan berörda spörsmålen angår *fångarbetets organisation och ersättning*. Beträffande arbetet å slutna anstalter anser sig utskottet i denna fråga kunna hänvisa till vad i de inkomna yttrandena anförts. Mycket har redan uträttats för fångvårdsanstalternas förseende med tidsenliga verkstäder och det torde vara att förvänta att den gynnsamma utvecklingen på detta område kommer att fortskrida såvitt den statsfinansiella situationen tillåter. I den mån mera öppna vårdformer komma till

användning, torde det böra övervägas huruvida nya grunder för ersättning åt fångarna böra införas under beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna.

Vad slutligen angår *fångvårdspersonalens utbildnings- och rekryteringsfråga*, är det utskottet angeläget att, ehuru utskottet saknar anledning att rikta någon anmärkning mot den nuvarande personalen, betona att detta spörsmål är av största betydelse icke blott för straffverkställigheten i inskränkt bemärkelse utan även för det straffrättsliga reaktionssystemets funktioner över huvud taget. Alla kriminalpolitiska reformer förlora sitt värde, därest icke de personer som göras till föremål för de beslutade åtgärderna omhändertagas av välutbildade och för sin ömtåliga uppgift väl lämpade tjänstemän. Att förhållandena på detta område, trots det intresserade arbete som nedlägges från personalorganisationernas och fångvårdsstyrelsens sida, för närvarande ej äro fullt tillfredsställande framgår icke minst av det yttrande som avgivits av Sveriges fångvårdsmannaförbund. Av särskild betydelse är utbildningen av de tjänstemän som på vissa av fångvårdens anstalter ha att taga befattning med ett abnormklientel, vilket i mycket närmar sig det inom sinnessjukvården omhändertagna. Som medicinalstyrelsen framhållit är det ett önskemål att fångvårdspersonalen i större utsträckning än vad som är fallet göres förtrogen med den form av psykisk hälsovård som meddelas på sinnessjukhus. Av fångvårdsstyrelsens yttrande framgår att styrelsen har sin uppmärksamhet riktad på personalens utbildning och rekrytering. Sveriges fångvårdsmannaförbund lär också vid sin nyligen hållna kongress ha beslutat framställning till Kungl. Maj:t beträffande fångvårdspersonalens utbildningsfråga. Det synes emellertid önskvärt att detta spörsmål blir föremål för utredning i ett vidare sammanhang, varvid hänsyn även bör tagas till de uppgifter som komma att åvila fångvårdspersonalen vid tillämpning av ett reformerat straff- och skyddsåtgärdssystem.

Utskottet har sålunda funnit att vissa av de av motionärerna framlagda synpunkterna beträffande straffverkställigheten vid frihetsstraff äro förtjänta av närmare utredning. Såsom framgår av vad ovan anförts äro emellertid de spörsmål som böra lösas nära förbundna med de straffrättsliga reaktionsformernas reformering. Utredningen härav har redan anförtratts åt strafflagberedningen — vars uppdrag avser även fångvårdens organisation — och beredningen torde i samband därmed böra beakta frågorna om förhållandet mellan enrums- och gemensamhetsstraff, om klienteletts uppdelning och, i viss utsträckning, fångarbetets organisation. Samtidigt — eller måhända i första hand — synes till utredning böra upptagas frågan om fångvårdspersonalens rekrytering och utbildning.

Strafflagberedningen är för närvarande, i enlighet med därom av chefen för justitiedepartementet meddelade beslut, sysselsatt med utredning rörande

de strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, det rättspsykiatriska undersökningsväsendet samt behandlingen av psykiskt abnorma brottslingar. Beredningens betänkande avses enligt riksdagsberättelsen skola avlämnas i år. Enligt vad utskottet inhämtat är det departementschefens avsikt att uppdraga åt beredningen att såsom närmaste utredningsuppgift till behandling upptaga den översyn av straff- och skyddsåtgärdssystemet, som angives i de för utredningen gällande direktiven. Det är att förvänta, att beredningen i samband därmed även kommer att få ägna uppmärksamhet åt de frågor som röra verkställigheten av frihetsstraff, liksom ock att beredningen kommer att få tillfälle till samråd med representanter för social erfarenhet och annan sakkunskap på de verksamhetsområden som beröras av utredningen.

Då det med hänsyn till vad sålunda anförts kan förväntas att den av utskottet förordade utredningen kommer att verkställas oberoende av om riksdagen gör någon framställning i ämnet eller ej, får utskottet hemställa,

att de förevarande motionerna, I: 18 och II: 22, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 30 juni 1942.

På första lagutskottets vägnar:

K. SCHLYTER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit:

från första kammaren: herrar *Schlyter, Gärde, Karl Emil Johanson*, Branting, Eskhult, Brandt, Caap* och *Ahlkvist*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Gezelius, Hedlund* i Östersund, *Olsson* i Mellerud, *Björling* och *Berg**, fru *Gustafson* samt herr *Gustafson* i Lekåsa.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga A.

KUNGL. FÅNGVÅRDSSTYRELSEN

Till Riksdagens första lagutskott.

Genom beslut den 6 mars 1942 har Kungl. Maj:t anbefallt fångvårdsstyrelsen att avgiva och till utskottet överlämna yttrande över två vid årets riksdag väckta motioner, nr 18 i första kammaren och nr 22 i andra kammaren, om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. Med anledning härav får fångvårdsstyrelsen överlämna från Svenska fångvårdssällskapet och Sveriges fångvårdsmannaförbund infordrade yttranden samt för egen del anföra följande.

Straffteorierna.

Reformsträvandena på straffrättens och straffsystemets områden ha alltmör inriktats på att vinna större utrymme åt preventionssyftet. Straffet uppfattas som ett medel att på olika vägar förebygga den genom brottet yppade samhällsfaran. Huru ett samhällsskydd genom preventiva åtgärder skall effektivt kunna åvägabringas, därom gå meningarna starkt i sär.

Två huvudlinjer kunna urskiljas.

Samhället kan i sin straffande verksamhet taga sikte på den fara, som ligger i brottslingens person, och inrikta åtgärder mot honom därefter (*individualprevention*). Ett av medlen att avlägsna denna fara är att *oskadliggöra* lagöverträdaren. Tidigare skedde detta i stor utsträckning genom stympning eller genom att beröva honom livet, numera genom att beröva honom friheten under mycket lång tid, ibland på livstid. En annan väg är att utforma straffet på ett sådant sätt, att erfarenheten om det lidande straffet innebär *avskräcker* lagöverträdaren från att återfalla i brott.

Till dessa två medel för att förebygga ny brottslighet från den dömdes sida kommer så ett tredje, åtgärden att genom uppfostran och personlig påverkan *förbättra* honom. Tanken är gammal och finnes invävd även i gångna tiders överväganden om straffets mål, men ibland har förbättringssyftet gått i dagen med särskild tydlighet, så i Olaus Petris domareregler — »allt straff bör vara till förbättring» — och så tidvis under det föregående århundradet och fram till nu. Straffet skall enligt denna åskådning ge styrsel åt den hållningslöse, lära den late att arbeta, vänja alkoholmissbrukaren till nykterhet och förmå hetsporren att tämja sina böjelser och drifter.

Vid sidan av den individualpreventiva uppfattningen, som nu kort skisserats, står den *allmänpreventiva*, som tar sikte på samhällsmedlemmarna i allmänhet. Att vissa angrepp på viktiga samhällsintressen regelbundet drabbas av en reaktion, som är avsedd att medföra och faktiskt medför lidande, låter dessa handlingar för den allmänna föreställningen framstå såsom farliga. Varje straffdom, som fälles, tjänar att ånyo understryka det regelmässiga i förloppet. Och vid de tider, då brott av viss typ öka i frekvens eller samhället utsättes för farligare attacker, värjer sig samhäl-

let icke främst med individualpreventiva åtgärder utan med allmänpreventiva, d. v. s. genom att skärpa straffen. Så var fallet hos oss för icke länge sedan beträffande förs kingsringsbrott och rattfylleri, och så är det nu, då det befunnits nödvändigt att belägga statsfientliga handlingar och mot folkförsörjningen riktade brott med synnerligen kännbara påföljder. Ordet kännbar, som i motionen tycks hänföras allenast till vedergällningsstraff, torde nämligen vara ett tämligen adekvat uttryck för den psykologiska effekt, som åsyftas genom straffhöjning. Föreställningen om ett lidande, som följer brottet i spåren, är nämligen enligt all erfarenhet erforderlig för att reglera deras handlande, vilka icke, såsom fallet är med flertalet medborgare, ha respekten för sammanlevnadens regler så att säga i blodet.

Det finnes emellertid också en tredje åskådning, som i detta sammanhang måste beröras, nämligen *vedergällningsteorien*.

Medan de båda preventionsteorierna huvudsakligen syfta framåt, i det de avse att förekomma brott, ser vedergällningen tillbaka, till det som har förbrutits. Den hävdar regeln, att straff skall följa på brott, att förbrytarens skuld skall sonas med straffet, som därför ursprungligen utformades efter brottets art. Då åtskilliga brott kännetecknas av råhet och grymhet, kan en strikt tillämpad vedergällningspraxis, såsom all erfarenhet visar, leda till ohyggliga excesser.

Men även vedergällningstanken har varit underkastad utveckling. Redan den klassiska formuleringen i första Mosebok lär ha inneburit ett framsteg. Den satte en gräns för hämnden, i det den begränsade straffet till något med brottet likvärdigt: öga för öga, men icke mer, tand för tand, men heller icke mer. Även i denna modifierade form är vedergällningen emellertid primitiv och skoningslös, och en strafflag, fotad på enbart dylika föreställningar är, för att använda den engelska straffrättsreformatorn Romillys ord, skriven med blod. En barmhärtigare syn på den felande människan, vunnen dels genom kristendomen och de allmänna humaniseringssträvandena, dels genom en närmare kännedom om de omständigheter, som förläda människor till brott, har efter hand fördjupat och förfinat denna straffrättsteori. Härtill har också bidragit erfarenheten, att »inspärningen», frihetsstraffet, vilket är en relativt sen reaktionsform, kan erbjuda lika verkamt skydd mot brottsligheten som dödsstraff och kroppsstraff. Upplysta och humana anhängare av vedergällningsteorien i vår tid — den numera utanför sitt hemland bosatte tyske moralpedagogen Friedrich Wilhelm Foerster är ett namn bland många — hävda sålunda, att det ligger en oersättlig, uppfostrande kraft i en fast straffprincip. Straffet är enligt denna åskådning samhällsordningens förbindelse med det förvirrade samvetet. Straffet bygger på skuld och skulden kräver försoning. Hos den som tillfogat den sociala organismen skada, måste man söka underhålla behovet att göra allt gott igen.

Utifrån denna princip om stränghet mot brottet men barmhärtighet mot brottslingen hava denna straffrättsskolas representanter kunnat medverka till genomförande av de moderna reaktionsformerna mot brott. Över huvud har reformarbetet på straffrättens och straffsystemets områden även i Norden försiggått inom eller med utgångspunkt från strafflagar, som alltså i väsentliga punkter äro präglade av även vedergällningens principer.

Att påstå motsatsen är så långt styrelsen kan se att förneka faktum. Hur vill man eljest förklara förekomsten av t. ex. de i 5 kap. i vår strafflag angivna grunder, som utesluta, minska eller upphäva straffbarhet? En

motivering med enbart preventionssynpunkter kommer här till korta. Förklaringen är väl i stället, att fullt straff anses skola tillämpas endast gentemot den, som av fri vilja och med »full skuld» begått brottet, medan de sinnessjuka (5: 5) och barnen under 15 år (5: 1) undantagas från straff till följd av sin »ofrihet» och de förminskat tillräkneliga (5: 6) kunna få vedergälla sitt brott med halft straff, eftersom de menas hava endast »halv skuld». Även om vedergällningen i strafflagstiftningen fått maka åt sig för allmänpreventiva och ännu mer individualpreventiva föreställningar, kan styrelsen icke biträda den uppfattningen, att teorien hos oss skulle vara övergiven, eller att den borde vara det. Den innehåller nämligen vissa inslag, som icke kunna förbises av folkpsykologiska skäl och dessutom äro nödvändiga för uppbyggandet av en fast rättsordning.

Det är först att märka, att vedergällningsidén har stark psykisk slagkraft. Ett brott medför merendels psykisk spänning hos den som drabbas därav, och när det gäller svårare brott även hos vida kretsar av utanförstående. Denna spänning, som delvis bottnar i fruktan, kan leda till känslomässiga reaktioner, om den icke erhåller utlösning genom att brottslingen får sitt straff, vid svårare brott ett kännbart straff. Man behöver i vår upprörda tid icke gå långt för att finna att även moraliskt högstående människor inför svåra ogärningar kunna gripas av en dylik instinktiv lust att hämnas. Forskare, som i övrigt stå kritiska mot vedergällningsteorien, medgiva också, att man här rör sig med djupt i människonaturen liggande realiteter, som kräva beaktande vid utformande av samhällsreaktionerna. Rent praktiskt måste detta taga sig uttryck bl. a. i anordningar som tillgodose behovet av trygghet mot brottslingen. I längden ge sig medborgarna icke till tåls, om t. ex. fängelserna icke äro utrustade med tillräckligt effektiva säkerhetsanordningar.

Det skulle föra för långt att här närmare gå in på frågan om den straffades behov att sona, att göra gott igen vad han förbrutit. Endast så mycket må sägas, att ånger och känslan av skuld äro eller genom uppfostran och själavård böra göras till levande realiteter för den felande, och att utkrävandet av ansvar för ett begånget brott innebär ett erkännande av den brottslige såsom människa. »Blott den som ser sin skuld, kan bli större än sin skuld». Det är därför kortsynt och verklighetsfrämmande att, såsom ibland sker, avfärda talet om försonande såsom en kvarleva från en metafysisk föreställningsvärld, som numera skulle vara uttjänt.

Särskilt hårdhänt har kritiken riktat sig mot vedergällningsteoriens krav på proportion mellan brottets svårhet och straffets skärpa. Med en sådan avvägning blir strafflagen, har det sagts, en prislista, enligt vilken ett visst brott kostar gärningsmannen ett visst straff, vars art och omfattning till och med kan beräknas på förhand. Mot ett dylikt vedergällnings- eller viktskålssystem uppställa anhängarna av individualpreventionen ett annat, där de straffrättsliga konsekvenserna av ett brott icke lätt låta sig överblickas på förhand, eftersom brottsdefinitionerna äro vaga, straffdomarna obestämda och reaktionerna många och olikartade.

Det tycks förhålla sig så, att varje straffrättsteori blir ohållbar och grym, om den utdrages i sina yttersta konsekvenser. Att vedergällningsteorien blir det, ha dess vedersakare många gånger och med fullt fog påvisat, men samma öde drabbar även individualpreventionen. Den blir ohållbar, eftersom den skulle nödgas avstå från straff i sådana fall, där man med till visshet gränsande sannolikhet kan antaga, att brottslingen ej skall återfalla; följden skulle bli, att många och grova brott bleve ostraffade. Den kan bli

grym, antingen man åsyftar förbättring eller oskadliggörande. Ty håller man exempelvis hårt på principen, att endast den skall släppas fri igen, som icke längre kan förväntas bli lagbrytare, då skulle ett mycket stort antal kroniska brottslingar, som nu med vissa intervaller komma på fri fot, hållas internerade för livstid.

Denna tanke saknar icke sina förespråkare, även om i länder med traditionellt västerländska rättsideal dessa yrkanden blivit mera lågmälda än för något eller några årtionden sedan, då man icke minst med naturvetenskaplig motivering rekommenderade en »skoningslös avsondring» ur samhället av de dåliga elementen. Vad som i alla tider bromsat upp långtgående individualpreventiva strävanden har varit det krav på rättvisa, på ett rimligt förhållande mellan brott och straff, som hålls levande inom strafflagstiftningen, så länge även vedergällningsteorien övar inflytande på densamma. Det må räcka med ett enda aktuellt exempel. Ungdomsfängelselagen och tvångsuppfostringslagen äro båda med all rätt byggda företrädesvis på förbättringssyftet. Men det är uttryckligen utsagt, att dessa påföljder icke få inträda vid brott, på vilka enbart kunna följa böter. Denna inskränkning motiverades med, att *den allmänna rättskänslan* icke skulle förlikas sig med att bagatellbrott drabbades av en åtgärd, som innebar frihetsberövande under längre tid.

Man bör i strafflagstiftningen sträva efter att ställa de individualpreventiva synpunkterna i förgrunden, men lagstiftaren får därför ej förlora känningen med de båda andra teorierna, eftersom det är deras stora uppgift att verka modifierande och återhållande. Utan hänsynstagande till allmänprevention och vedergällning skulle de individualpreventiva strävandena, de må bäras upp av de bästa avsikter och synas än så »praktiska», mynna ut i retslöshet och godtycke. Strafflagen lever sitt liv inom en etisk ram och på det folkliga rättsmedvetandets grund. Vad som är effektivt och statsnyttigt får komma i andra rummet, poängen ligger främst i vad som är rättvist och moraliskt försvarligt.

Det kan kännas otillfredsställande, att straffets mål och syften ej kunna sammanfattas i en enda formel, men det förhåller sig med strafflagen som med all rätt överhuvudtaget, att den för att använda Thyréns ord, är en resultant av många skilda inflytelser, en kompromiss mellan till stor del motsatta intressen. Den får sin färg icke blott av individualpreventionen och allmänpreventionen utan även av vedergällningstankar. Endast när dessa ofta sinsemellan stridande synpunkter få balansera varandra, kan samhället, om än alltid ofullkomligt, förverkliga det syfte som eftersträvas, nämligen samhällsskydd utan uppgivande av rättssäkerheten.

Straffverkställigheten.

Strafflagstiftning och straffverkställighet äro nära förbundna med varandra. Om lagstiftningen präglas av de tre nyssnämnda teorierna, måste verkställigheten också gör det. Någon »ganska bred klyfta» mellan de två, orsakad av *principiella* motsättningar finnes ej, och det är icke sant, att verkställigheten domineras av en önskan att utkräva hämnd. Om straffverkställigheten *praktiskt* icke kunnat hålla jämna steg med lagstiftningen — och utan tvivel förhåller det sig i vissa avseenden så — beror detta på andra orsaker, icke minst på svårigheten att få medel till de för verkställigheten erforderliga anordningarna. En ny lagstiftning t. ex. om

förmögenhetsbrott medför ringa utgifter, och dess ikraftsättande möter därför inga betänkligheter, medan erfarenheten visar, att det kan draga länge om innan en ny förvarings- och interneringslag kan sättas i kraft, därför att den ställer stora anspråk på statskassan.

Men är då icke det med straffet förenade lidandet ett resultat av vedergällningstankar? Visst skymtar vedergällningen bakom verkställigheten, liksom den präglar den lag, enligt vilken den felande dömdes, och det utslag, som rätten avkunnade. Men den finns där närmast som en fordran på rättvisa: det straff den dömda undergår, t. ex. straffarbete, måste för att av både honom själv och andra uppfattas såsom rättvist utformas så i enskildheterna, att det står i riktig proportion till andra straffarter — t. ex. fängelse, som enkelt uttryck är endast hälften så svårt som straffarbete — och till skyddsåtgärderna (förvaring, internering och ungdomsfängelse). Straffarbetsstraffet, som i regel är kortvarigare än en för brott av samma beskaffenhet ådömd skyddsåtgärd, måste till följd härav verkställas under strängare former än skyddsåtgärden. Vad straffången förlorar i förmåner, vinner han i tid.

Långt mer än på vedergällningen beror strafflidandet på andra orsaker. Det är en ofrånkomlig följd av det tvång, som måste utövas med hänsyn till samhällets säkerhet (t. ex. för att förebygga rymningar eller brottsliga attacker från den dömda under anstaltsvistelsen) och med hänsyn till ordningen inom anstalten (t. ex. för att hindra en moralisk röta att sprida sig). Men strafflidandet beror måhända mest på straffets uppgift att också vara avskräckande. Ett straff utan lidande, om nu någonting sådant kan tänkas, vore ur allmänpreventiv synpunkt värdelöst.

Man får detta bestyrkt, om man vänder sig till andra, utanför straffsystemet liggande vårdformer. Det visar sig att all tvångsvis ordnad anstaltsvård, åtminstone i vad det gäller andra än barn, medför lidande. Betecknande är ett yttrande i Svenska kriminalistföreningen år 1928 av socialstyrelsens expert för alkoholistvårdsärenden:

En internering på en alkoholistanstalt innebär naturligtvis ett lidande. Det är ett ingripande i friheten, som i vissa fall väl kan jämföras med internering å straffanstalt och som generalpreventivt har en liknande effekt, vilken vi, som hålla på med dessa saker, skatta så högt, att vi anse den förnämsta betydelsen av interneringslagen i fråga om alkoholister vara generalpreventionen, vilken åstadkommer, att ett stort antal »normala» alkoholmissbrukare genom lagens tillvaro tvingas att ta sig i akt. Samtidigt konstatera vi, vilket man kunde veta a priori, att den speciella interneringsbehandlingen på en hel del av det abnorma klientelet icke har någon vidare effekt. Åt dessa kan ingenting göras. Många äro alltför abnorma för att låta sig rätta genom interneringsbehandlingen.

Ett konstaterande av lidandets ofrånkomlighet vid frihetsberövande får emellertid icke leda till att man slår sig till ro med vad som är. Om i straffverksamheten ingå irrationella och onödiga lidandesmoment, skola dessa utrensas, och en dylik utrensning är ju i gång. Straffverksamheten nu och för ett par decennier sedan är två skilda ting. I vissa avseenden kunde reformerna ha gått fortare, men om detta icke skett, beror det ej på fångvårdsmyndigheternas bristande vilja utan på svårigheten, ibland omöjligheten att få medel till de anläggningar, byggnader och organisatoriska anordningar, som dylika reformer kräva.

Straff i cell och i gemensamhet.

Cellstraffet kom icke till i vedergällningens tecken. Kväkarna i Pennsylvania skapade det i slutet av 1700-talet, och det präglades av sina upphovsmäns varma religiositet och människokärlek. I reaktion mot den åtskillnadslösa gemensamheten på dåtidens tukthus — »förbrytarskolor» — ville de utforma ett straff, som genom ensamhet skulle tvinga till eftertanke, botgöring och förbättring. Härav den ofta använda benämningen förbättringssystemet.

I vårt land, där erfarenheterna från tukthusen icke voro i något avseende gynnsammare, infördes cellstraffet genom en förordning år 1857. Dess tillämpning vidgades och nådde sin kulmen år 1906, då celltiden, innebärande isolering dygnet om, bestämdes till tre år. Redan år 1911 påyrkade fängvårdsstyrelsen en revision, som genomfördes med 1916 års verkställighetslag och innebar väsentliga lättnader. Uppmjukningen fortsatte genom lagändringar år 1921 och 1934. Med den sistnämnda år vidtagna ändringen i verkställighetslagen inskränktes efter en utredning av landshövdingen Sven Hagströmer (betänkande nr 16 år 1931 i stat. offentl. utredn.) det stränga cellstraffet till tre månader för fångar under 21 år och till sex månader för äldre.

De nuvarande huvudformerna för straffverkställighet kunna beskrivas på följande sätt.

1. *Cellstraff* i sträng mening innebär, att fången hålles »innesluten i cell, där ej hans vistelse utom densamma betingas av deltagande i gudstjänst, skolundervisning, rörelse i fria luften eller gymnastik eller ock av omständigheterna tillfälligtvis påkallas». Tiden för undergående av detta strängare cellstraff har, som nämnts, bestämts för fångar under 21 år till tre månader och för äldre till sex månader.

2. Efter denna tid kan fången komma i åtnjutande av antingen modifierat cellstraff eller arbetsgemensamhet.

a) *Modifierat cellstraff* innebär, att fången även under arbetet är ensam i cellen men får ha celledörren öppen och kan få uträtta ärenden inom anstalten, som sammanhånga med hans arbete.

Det modifierade cellstraffet har en begränsad användning och förekommer i huvudsak endast på mindre fängelser utan gemensamma arbetslokaler. Det användes vidare gentemot vissa opålitliga fångar.

b) *Arbetsgemensamhet* innebär arbete i gemensamhet och i regel enrumsvistelse under fritid.

Denna verkställighetsform har vidsträckt tillämpning och har möjliggjort både förbättrad yrkesutbildning och den nuvarande vitt utgrenade arbetsdriften vid fängelserna. För fångar av denna kategori, som överflyttas till med odlingsföretag förenad anstalt, äro verkställighetsformerna nära nog desamma som för fångar i helgemensamhet.

3. *Helgemensamhet* innebär gemensamhet icke blott under arbete utan jämväl under fritid; under sovtid hållas fångarna skilda, vanligen i s. k. sovboxar, utom vid fångkolonier, där två eller flera kunna bo i samma rum. Den inträder som nämnts i regel sedan tre år av straffet avtjänats.

Den avsevärda nedgången under senaste decennier i antalet fångar med längre strafftider har medfört, att helgemensamheten är stadd i stark tillbakagång.

Till belysande av systemets praktiska verkningar kan väljas ett par kon-

kreta fall, två fångar, den ene under och den andre över 21 år, vilka dömts till fyra års straffarbete. Hur gestaltat sig verkställigheten för dem?

Den yngre undergår tre månaders cellstraff i sträng mening. Härefter blir han uttagen till arbetsgemensamhet — modifierat cellstraff kommer sällan ifråga vid så lång strafftid — och efter ytterligare nio månader till helgemensamhet.

Den äldre undergår strängt cellstraff under sex månader och uttages därefter till arbetsgemensamhet. När tre år av strafftiden gått till ända, kommer han i åtnjutande av helgemensamhet.

De anförda exemplen avse normalfall. Lagen tillstodjer emellertid jämkningar i olika riktningar. Fångens överflyttning från cellstraff till arbetsgemensamhet kan sålunda fördröjas, om han visar opålitlighet eller dåligt uppförande. Visar sig cellstraffet ha en ogynnsam inverkan på fångens andliga eller kroppsliga hälsa, äger styresmannen vidtaga uppmjukningar. Fången får »sällskap» i cellen eller uttages till arbetsgemensamhet; sistnämnda åtgärd praktiseras rätt ofta. Styresmannen stöder sig därvid på den elastiska 12 § verkställighetslagen, »måhända», anförde Hagströmer till nyssnämnda betänkande, »med en något friare tolkning av lagrummet än lagstiftaren egentligen tänkt sig». På liknande sätt förhåller det sig med de flesta andra regler i verkställighetslagen. Det är icke så, som motionärerna mena, att verkställigheten ännu icke nått fram till ett förverkligande av lagens grundsatser, den har tvärtom i de flesta stycken redan hunnit förbi dem. Härmed tillgodoses emellertid en modern fångvårds krav på en mera individuell fångbehandling.

I detta sammanhang må påpekas, att de lokala förhållandena icke alltid medge ett cellstraff av den i lagen angivna normallängden. Detta är bl. a. fallet på Långholmen, där de s. k. nattcellerna, ursprungligen avsedda för gemensamhetsfångar, måste användas även för cellfångar. Detta innebär, att årligen några hundra fångar, vanligen de pålitligare, uttagas ur cellisoleringen långt före minimitidens utgång.

Även utanför vårt land ha reformsträvandena under 1920- och 1930-talen rört sig i riktning mot en avkortning av cellvistelsen. Då det skulle föra för långt att här ingå på en detaljerad redogörelse, må sammanfattningsvis sägas, att cellvistelsen i vårt straffsystem i allmänhet är till tiden kortare än i övriga nordiska länder och i de flesta fall väsentligt kortare än i länderna på kontinenten före det nuvarande kriget.

Såvitt styrelsen har sig bekant finnes i Europa endast ett land, som slopat det stränga cellstraffet, nämligen England. Det bör emellertid uppmärksammas, att den gemensamhet, som trätt i stället, är en gemensamhet under mycket restriktiva former. Under de första månaderna av straffet får fången sålunda vara tillsammans med andra endast under arbete, och då under sträng uppsikt, medan han under måltider och fritid, som icke tillbringas i skolan, hålles isolerad i cell. Engelsmännen ha överhuvud visat obenägenhet att låta fångarna vara tillsammans under fritid.

Motionärerna gå i sitt förslag längre. De ifrågasätta, om icke cellstraffet bör helt avskaffas; förvaringen i cell under dagen har enligt motionärerna knappast någon förnuftig mening.

Härjämte föreslås i motionen att en stor del av egendomsförbrytarna skulle vårdas på hel- eller halvöppna anstalter.

Här må först göras två erinringar av mera teknisk art. Motionärerna taga fel, när de påstå, att dessa reformer kunna genomföras inom ramen för »det straffrättsliga status quo»; reformerna kräva ovillkorligen ändring av

verkställighetslagen. Förslaget att de hel- eller halvöppna anstalterna skulle reserveras endast för straffångar, måste bero på ett förbiseende. Även fängelsefångarna böra väl komma i åtnjutande av samma förmån; i annat fall ställes ju all logik på huvudet, eftersom fängelse, såsom förut utvecklats, i lagen uttryckligen angives såsom endast hälften så svårt som straffarbete.

Argumenten mot cellstraffet liksom motionens skildring av dess »nedbrytande verkningar» kännes igen från tidigare inlägg i de otaliga diskussioner, som förts kring den mer än hundra år gamla stridsfrågan »cell kontra gemensamhet». Skildringen innehåller vissa riktiga påpekanden. Men cellstraffets motståndare kunna väl icke bestrida, att det mesta ändå kommer an på *hur länge isoleringen varar och hur långt den drives*. Den som har erfarenheter från äldre tider, finner motionens beskrivning tillämplig på förhållandena före 1916 års verkställighetslag, då den obligatoriska celltiden nästan undantagslöst varade i tre år och förlöpte i sträng ensamhet. Men han vägrar att godtaga den såsom en riktig bild av straffverkställigheten i dag, då celltiden inskränkts till normalt sex månader och beträffande några hundra fångar — unga, psykiskt svagare och andra — är ännu mycket kortare. Isoleringen är numera heller icke driven så långt som i motionen anges. Cellvistelsens enformighet mildras av arbetet i bostadscellen eller i särskild verkstadscell och brytes genom besök av arbetsledare och andra fängelsets tjänstemän, genom måltider, utvistelse två halvtimmar varje dag, skolundervisning och gudstjänster. Vid en rättvisande redogörelse för svenska förhållanden bör icke heller den sedan ett år prövade anordningen med särskilda, frivilliga fängelsebesökare alldeles förbigås, ej heller det förhållandet, att fångarna i alla statliga fångvårdsanstalter tillåtas i viss utsträckning — särskilt lördagar och söndagar — åhöra musik, föredrag och gudstjänster i radio och, sannolikt tidigare än i något annat europeiskt land, erhållit förmånen att *dagligen* lyssna till dagsnyheterna. Styrelsen begagnar tillfället att korrigera en sakuppgift i motionen. Straffånges rätt att innehava fickur inträder icke, såsom motionärerna mena, i tredje fångklassen, alltså när *tolv* månader av straffet gått till ända, utan i andra fångklassen, d. v. s. när fången avtjänat *två* månader av sitt straff. I detta sammanhang vill styrelsen framhålla, att fångarna i de svenska fängelserna i allmänhet äro gynnsammare ställda än i andra länder, när det gäller särskilda förmåner, t. ex. rätten att mottaga besök, låna böcker, avsända brev, innehava fickur, inköpa premievaror o. dyl.

Vad som med fullt fog kan kritiseras, är de små cellfönstren, ett misstag, som håller på att rättas till, i den mån medel bli tillgängliga. Men om denna egendomliga anordning liksom om det treåriga cellstraffet måste rättvisligen sägas, att upphovsmännen på 1840-talet därigenom åsyftade icke att göra livet tyngre för den fångne utan i stället att främja hans moraliska förbättring. Det låg bittra erfarenheter om gemenskapslivets vådor bakom. De som alltjämt hålla på cellstraffets outhärlighet inom en viss gräns, bygga likaledes på iakttagelser från livet på anstalter och livet utanför.

De flesta människor ha väl någon gång haft tillfälle att konstatera, vad ett rötägg kan förstöra i en kamratrek, i en skola, på en arbetsplats eller i en kasern. Och dock har en moraliskt förkommen människa mindre möjligheter att påverka andra i dylika sammanhang, eftersom omgivningen i regel har genomsnittsmänniskans förmåga att stå emot brottsliga impulser. Fängelsernas interner befinna sig i allmänhet under medelnivån. En del

av dem äro utpräglat antisociala och parasiterande, en ännu större del hållningslösa, hänsynslösa och markerat egocentriska; de flesta torde, om de icke äro hänförliga till nyssnämnda grupper, åtminstone kunna betecknas som lättledda och viljelösa. I en dylik omgivning kan dåliga element lätt riva ned, vad fängelsets tjänstemän och behandlingen i övrigt har byggt upp. Det säger förresten en hel del, att de sämre ivrigt trå till gemensamhet, medan de bättre lättare fördra enrumsstraffet. Ofta begära de senare att få fortsätta straffet i enrum, även sedan de blivit berättigade till lättnader i isoleringen.

De under fängelsetiden stiftade bekantskaperna bli många gånger en black om foten. Den frigivne uppspåras och omhändertages av forna fängelsekamrater, drages in i farliga gäng och lockas till brott. Vägrar han slå följe med dem eller blir han eljest misshaglig, utsätter han sig för risken att få sitt föregående avslöjat för arbetsgivare, arbetskamrater, fästmö, hustru eller bekantskapskrets med därav följande obehag, förluster eller rent av katastrof.

Det går icke att avfärda dessa påpekanden med invändningen, att riskerna kunna förebyggas genom övervakning och klienteletts differentiering. Frånsett kostnaderna, vilka vid dylika åtgärder avsevärt stegras, har både övervakningen och differentieringen sina gränser. Att fängvårdsmännens motstånd mot cellstraffets försvinnande skulle, såsom ibland göres gällande, bero på vanetänkande eller på den omständigheten, att fångar i gemensamhet många gånger äro svårare att sköta, motsäges av det faktum, att den avkortning, som hittills ägt rum, skett efter initiativ från fångvården. Härtill kommer ytterligare, att erfarenheterna från sådana anstalter utom fångvården, som tillämpa gemensamhet, bestyrka fångvårdsmännens iakttagelser om dess vådor. Styrelsen kan så mycket säkrare uttala sig härom, som både styrelsens chef och en av dess ledamöter under 15—20 år varit tjänstemän vid — utom fångelser — sådana institutioner som tvångsarbetsanstalter, alkoholistanstalter, uppfostringsanstalter och skyddshem.

Ej sällan påstås det, att cellstraffet icke skulle ha förespråkare bland andra än anhängarna till den klassiska straffrättsskolan. Ingenting kan vara oriktigare. Skiljelinjen går tvärs genom skolor och doktriner.

Den italienske straffrättsläraren *Enrico Ferri*, jämte Lombroso grundläggare av den italienska kriminalistiskolan, opponerade i början av sin verksamhet fränt mot cellstraffet men ändrade efter hand uppfattning. Rättspsykiatern *Gustav Aschaffenburg*, vetenskapsman och under många år läkare vid tyska fångelser, skriver i sin även till svenska översatta bok »Brottet och dess bekämpande»:

Varje fånge passar ej för cellbehandling, även om jag ej tror, att cellvistelsen framkallar psykoser. Men bortser man från dylika fall, är ensambetsfängelset subjektivt och objektivt en välgärning för den ofördärvade och den ännu ej fullständigt förstörde. Jag delar ej fruktan för masturbation, som ej förhindras av gemensambetsfängelse, snarare kompletteras av pederastiska vanor. — — — Däremot erbjuder cellen den fördelen, att den möjliggör en individualiserande behandling, och tjänstemännens personliga inflytande kan naturligtvis bättre göra sig gällande under samtal i enrum. För de oräkneliga förbrytarna med otaliga föregående bestraffningar behövs ej isolering. De kunna ej bli mer fördärvade än de äro; de kunna ej heller förbättras.

Sedan *Emil Vandervelde* år 1918 kallats till Belgiens justitieminister, tog han omedelbart itu med att reformera fängelseväsendet. Cellstraffet mildrades men borttogs ej, det var under 1930-talet alltså både längre och

strängare än i vårt land. Han förklarade sig icke ämna återvända till gemensamhetsstraffet, vars olägenheter han väl kände till. Samma mening hade hans närmaste medhjälpare, doktor *L. Vervaeck*, skaparen av de berömda kriminal-antropologiska laboratorierna vid Belgiens fängelser. Han yttrade vid en fångvårdskongress i Paris år 1922: »Cellen är basis för vår fängelsereform och bör förbli grundstenen för vårt fängelsesystem».

I Norge har fängelsedirektören *Hartvig Nissen*, vilken väl närmast ansluter sig till den skola, vars främsta talesman var den tyske kriminalisten Franz von Liszt, hävdadt cellens betydelse för det individuella uppfostringsarbetet inom fängelserna. Från detta land bör också nämnas ett annat namn, *Eivind Berggrav*. Under åren 1925—1928 verkade han som fängelsepräst i Oslo. Sina erfarenheter därifrån har han samlat i en bok »Fangens sjæl — og vår egen». Berggrav har, såsom hans övriga produktion visar, företagit djupgående forskning inom psykologien, särskilt religionspsykologien, och i sin fängelsebok framhåller han, att hjordinstinkten är den kanske starkaste av alla suggestiva makter i människolivet; många brottslingar ha i friheten befunnit sig i ett slags kamratus eller flockhypnos. Man kan ej bortse från isoleringens betydelse i dessa fall, medan man, fortsätter Berggrav, måste räkna med att gemensamhetsanstalterna rent av förkväva ansvarskänsla och självtukt. Ehuru ingalunda blind för cellvistelsens faror förordar han, att fången under den första tiden av straffet hålles i fullständig isolering och sedan efter hand tillåtes deltaga i det gemensamma arbetet.

Det må slutligen påpekas, att inga statistiska fakta ge belägg för påståendet, att återfallsrisken efter gemensamhetsstraff skulle vara mindre än efter cellstraff. De jämförelser som gjorts, t. ex. i Belgien, skulle snarast tyda på motsatsen.

I tidskriften *Tiden* (häfte 2 år 1942) finnes intagen en uppsats, betitlad »Straffverkställighetens reformering», vilken i stora delar har samma ordalydelse som motionen, och vars innehåll man måhända med visst fog kan anse såsom ett komplement till denna. I uppsatsen anføres om cellstraffets avskaffande bl. a. följande: »Det skall endast tilläggas att straffångar, vilka nu komma ut på 'gemensamheten' efter ett halvår, alla lära sig känna igen varandra, varmed den hållbaraste orsaken att bibehålla cellstraffet bortfaller». Detta argument mot cellstraffets behövlighet är, som i det följande skall visas, icke hållbart.

Under år 1940 intogos i statens fångvårdsanstalter 3.963 straff- och fängelsefångar, vilkas strafftid med hänsyn till längden fördelade sig på följande sätt:

under 3 månader	2.455	
3 månader intill 6 månader	836	3.291
6 månader och däröver	672	
	tillhopa	3.963

Av dessa sifferuppgifter framgår, att klientelet på våra fängelser har korta straff; i genomsnitt nå endast 15—20 % upp till en strafftid av 6 månader och däröver. Detta betyder, t. ex. för år 1940, att med nuvarande verkställighetsregler 672 fångar äro till följd av straffets längd berättigade till arbetsgemensamhet; till detta antal böra så läggas omkring 600, som på grund av sin ungdom eller psykisk sprödhed icke hållas i cell under den normala minimitiden. Men beträffande de övriga omkring 2.700 fångarna gäller, att de aldrig få tillfälle att stifta närmare bekantskaper med andra

fångar, därför att deras strafftid är för kort. Om man vidare betänker, att bland dessa 2.700 korttidsfångar — både strafffångar och fängelsefångar, ty för båda gälla samma regler — befinner sig största delen av dem, som äro i fängelse första gången, *har den nuvarande ordningen den innebörden, att nybörjare eller relativa nybörjare i brott under fängelsetiden skyddas mot gemenskapens faror.* Är det icke ett minimikrav inom kriminalpolitiken att sörja för, att den omhändertagne genom anstaltsvistelsen åtminstone icke blir sämre än han var förut? Och icke bara inom kriminalpolitiken utan över huvud inom allt arbete, som tar sikte på människors förbättring. En av alkoholistvårdens föregångsmän i vårt land, professor Alfred Petrén, har nyligen varit inne på liknande tankegångar. I en tidningsartikel (Svenska Morgonbladet 17/3 1942) förordar han i vissa fall vård å sjukhus i stället för å alkoholisthem med följande motivering: »I många fall kan till och med vistelsen på ett dylikt hem och sammanträffandet med kroniska alkoholister verka förledande på den som är mer eller mindre botad från sjukdomen». Sådant är läget på detta vårdområde, ehuru alkoholistvårdens ledning söker så långt möjligt är differentiera sina interner på olika anstalter med hänsyn till deras sinnesart och föregående asociala belastning.

Differentiering.

Även inom fångvården tillämpas differentiering, i vissa fall är den driven rätt långt. Till ungdomsfängelse dömda fördelas sålunda efter karaktär och utvecklingsgrad på olika anstalter, männen på fem och kvinnorna på tre (öppna eller slutna). Till förvaring och internering dömda män vårdas å fyra olika typer av anstalter eller avdelningar, från stränga säkerhetsavdelningar till helöppna paviljonger. Inom den egentliga straffverkställigheten, alltså beträffande straffångar och fängelsefångar, utskiljas unga förbrytare för sig — till straffängelset i Gävle — och särskilt samhällsfarliga för sig, medan pålitliga och tydligt förbättringsbara, även unga fångar, uttagas till jordbruksfängelset i Mariestad och de helöppna fångkolonierna å Rödjan och Singeshult. Erfarenheterna av dylika grupperingar äro synnerligen goda, men man må vakta sig för att tro, att denna differentiering kan drivas hur långt som helst.

För genomförandet av differentiering kräves tillräckligt lång strafftid. Innan avgörande kan träffas, till vilken grupp den dömda skall hänföras, måste ledningen på intagningsanstalten ha lärt känna honom, och detta sker genom observation och genom att taga del av protokoll och andra handlingar, vilka merendels bli tillgängliga först en tid efter intagandet. Att försända fången till annan anstalt tar sin tid, och på den nya anstalten bör vistelsetiden ej vara alltför kort, om ledningen där skall hinna lära känna fången, sätta honom i arbete och ordna för hans utkomst efter frigivningen. Det torde inte behöva närmare utvecklas, att ett utskiftande av de 2.455 fångar, som ha en strafftid på en eller två månader, till olika anstalter över hela landet skulle medföra mycket stora utgifter och ur behandlingssynpunkt vara meningslöst. För de 836, vilkas strafftid uppgår till tre, fyra eller fem månader, ställer sig saken praktiskt lättare, men även i dessa fall medföra transporterna stora obehag. Styrelsen vill erinra om att man hittills sökt så vitt möjligt låta korttidsfångar avtjäna straffet i hemorten. Med en differentiering av nu antydd art skulle detta endast i undantagsfall bli möjligt, och den dömda skulle i regel bliva urståndsatt att mottaga besök av sina anhöriga, ett lidande, som icke må underskattas.

Hel- och halvöppna anstalter.

Inrättandet av flera hel- och halvöppna anstalter för straff- och fängelse-fångar är ett önskemål, som fångvårdsstyrelsen vid olika tillfällen under senare år haft under övervägande. För närvarande finnas sådana anstalter i Mariestad, på Rödjan och Singeshult, i alla fallen i förening med jordbruk och avsedda för män. Vad som närmast behövs är en koloni i anslutning till kvinnofängelset i Växjö, men därjämte ytterligare kolonier för män, även kolonier avsedda för hantverk eller verkstadsdrift. Kolonierna böra icke göras större än för ett tjugotal intagna.

Att till dessa öppnare anstalter uttaga det typiska återfallsklientelet — förfalskare och bedragare samt tjuvar, som icke bruka våld — finner styrelsen icke riktigt. Icke brottets art utan brottslingens personliga egenskaper böra i huvudsak vara avgörande, så att i första hand de förbättringsbara och de som anstränga sig att begagna anstaltstiden på rätt sätt få tillfälle att avtjäna straff under friare former. Att just de godartade fallen främst komma ifråga, skall, såsom erfarenheten visar, begripas av fångarna i gemen och erkännas såsom rättvist och rimligt, medan de aldrig skulle förstå, varför den som icke bemödar sig om förbättring erhåller dylik förmån.

Förslag till ändring av verkställighetslagen.

Det råder som styrelsen redan flera gånger framhållit ingen tvekan om att 1800-talets fångvårdsreformatorer i sin iver att förbättra drevos av en ensidig och överdriven tro på det *långa* cellstraffets välgörande verkningar. Vår tid bör icke förfalla till överdrifter åt andra hållet. Erfarenheten visar, att diskussionen i denna fråga icke bör föras efter linjen *antingen — eller*, utan att man med begagnande av de erfarenheter, som efter hand avlagras, måste söka sig fram längs de fortsatta modifikationernas väg.

I detta syfte vill fångvårdsstyrelsen — i viss anslutning till ett ursprungligen av Hagströmer i hans förenämnda betänkande framlagt förslag — föreslå ändring av verkställighetslagens 12 §. Paragrafen har följande lydelse:

Därest men för fånges andliga eller kroppsliga hälsa inträder eller uppenbarligen kan befaras genom tillämpning av i denna lag given bestämmelse i annat fall än som avses i 8 § första stycket, må i tillämpningen göras den jämkning, som prövas nödig för avhjälpan eller förebyggande av sådant men.

Paragrafen bör enligt styrelsens mening kompletteras med ett andra stycke av innehåll, att jämkning i tillämpningen av de i 4—7 §§ i lagen givna bestämmelserna må, där synnerliga skäl därtill föreligga, även i annat fall, än nu sagts, göras av fångvårdsstyrelsen eller efter fångvårdsstyrelsens bemyndigande av anstaltens styresman.

Med ett dylikt tillägg till paragrafen skulle möjlighet skapas att i större utsträckning individualisera straffverkställigheten. Minimitiden för cellstraffet skulle efter prövning av varje särskilt fall kunna nedsättas för sådana fångar, som lämpligen finnas böra överföras till för visst slag av fångar avsedd anstalt, t. ex. fångkoloni, liksom i sådana fall där arbete, yrkesutbildning eller andra för fångens fortsatta resocialisering betydelsefulla åtgärder göra det påkallat.

Arbetsdriften.

Ett rationellt ordnat fångarbete är ett av de verksammaste medlen i fängelsernas uppfostringsarbete.

Under det senaste decenniet har fångvårdsstyrelsen sökt att i största möjliga utsträckning få till stånd en intensifierad arbetsdrift. Möjligheterna till utearbete ha vidgats, bl. a. genom att de nya specialanstalterna äro försedda med jordbruk. Vid de vanliga fängelserna ha antalet yrkesgrenar utökats och befintliga arbetslokaler moderniserats. I alla avseenden tidsenliga verkstäder ha genom ny- eller ombyggnad kommit till stånd vid anstalterna i Växjö, Härlanda, Malmö, Norrköping, å Skenäs och Hall, varjämte en ny verkstadsbyggnad kommer att uppföras vid Uppsalaanstalten under nästa budgetår. Det i motionen framförda önskemålet, att verkstäderna måtte förses med normal maskinell utrustning, har tillgodosetts i stor utsträckning. Det kan utan överdrift påstås, att inga med fångvårdsanstalterna likställda anstalter i vårt land ha så god maskinell uppsättning och så intensiv arbetsdrift. Genom arbetsdriftens modernisering har det också blivit möjligt att närma arbetsmetoderna inom de olika yrkesgrenarna till den fria marknadens arbetssätt.

Arbetsdriften omfattar i huvudsak arbeten för fångvårdens och andra statsförvaltningars räkning. Omfattningen av dessa arbeten och nettoinkomsten framgå av följande tabell, som avser budgetåret 1939/1940:

skråraderi	kr. 188.095: 25
mössmakeri	» 12.531: 68
skomakeri	» 47.338: 31
snickeri	» 137.466: 97
mekaniska arbeten	» 59.620: 61
sadelmakeri	» 77.224: 74
bokbinderi	» 27.187: 31
tryckeri	» 24.376: 63
kuverttillverkning	» 63.331: 19
maskinstickning	» 9.090: 19
diverse arbeten	» 40.057: 36

tillhopa kronor 686.320: 24

Tillhopa omfattar arbetsdriften alltså — fränsett jordbruk, trädgårdsbruk, skogsbruk och ladugårdsskötsel m. m. — tio olika arbetsgrenar. Den expansion som ägt rum belyses bäst av en jämförelse mellan driftsresultaten vid olika tidpunkter. I avrundade tal utgjorde nettoinkomsten under budgetåret 1928/1929 290.800 kronor, under budgetåret 1934/1935 539.200 kronor för att som synes av tabellen under budgetåret 1939/1940 stiga till 686.300 kronor. Det är härvid att märka, att medeltalet fångar under det sista av de här redovisade budgetåren var lägre än under de två tidigare.

Om den som intages i fängelse tidigare förvärvat någon yrkesutbildning, föreligga för honom stora utsikter att få arbeta inom sitt yrke. Om strafftiden är mycket kort eller om vederbörande saknar yrkeskunskap — ännu mer om båda dessa omständigheter sammanträffa — söker man under strafftiden åtminstone vänja honom vid ordnat arbete av enklare slag.

Bestämmelser om den för fångarbetet utgående ersättningen äro lämnade i Kungl. Maj:ts stadga den 8 april 1938 angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter. Ersättning till strafffånge utgår antingen som

premie med visst belopp per dag eller enligt ackord. Arbetspremien utgör högst 30—80 öre per dag, beroende på flit och skicklighet. Vid ackord bestämmes premien i förhållande till kvantiteten av det utförda arbetet. Fångvårdsstyrelsen känner icke till något europeiskt land, där ersättning för fångarbetet utgår efter gynnsammare grunder än hos oss.

Styrelsen har låtit sammanställa nedanstående tabell, upptagande vid centralfängelset å Långholmen utbetald ersättning för ackordsarbeten inom verkstadsdriften under treveckorsperioden 6 mars—26 mars 1942. Ackordsersättning utgick under denna tid till mellan 80 och 100 % av de i de redovisade yrkesgrenarna sysselsatta fångarna.

Ersättning

till fångarna vid centralfängelset å Långholmen för ackordsarbeten under tiden 6 mars—26 mars 1942.

	Medel- inkomst per dag	Högsta inkomst per dag
<i>Fångar med längre strafftider.</i>		
Skrädderi	1: 15	2: 10
Skomakeri	—: 93	2: 04
Snickeri	—: 91	1: 80
Mekaniska arbeten	1: 08	1: 40
Tryckeri	1: 05	1: 61
Bokbinderi	—: 77	1: 47
Sadelmakeri	1: 41	1: 98

Korttidsfångar.

Diverse arbeten	—: 98	1: 17
Mössmakeri	—: 69	1: 45
Kuverttryckeri	—: 48	—: 71
Enklare mekaniska arbeten	—: 38	—: 67

I motionen göres den erinran, att arbetets organisation icke är uppbyggd på principen, att fången skall göra rätt för sig. Det föreslås därför, att möjlighet skall beredas honom att under skälig hänsyn till den öppna marknadens lönenivå själv bestrida kostnaderna för sin vård inom en viss ram — t. ex. kosthållet.

Till följd av den stora skillnaden i lönehänseende mellan olika yrkesgrupper på den fria marknaden skulle det föreslagna systemet medföra en mångfald prislistor beträffande fångarbetet med därav följande stora differenser i inkomster fångarna emellan. Differenser finnas redan nu men bero då företrädesvis på skillnad i arbetstakt, arbetsvilja och yrkesskicklighet. Vid ett genomförande av motionärernas förslag skulle spännvidden ökas avsevärt genom att ersättningen bestämdes efter något ur pedagogisk synpunkt så ovidkommande som den tariff, efter vilken motsvarande yrkesgrupp avlönas i det fria. De fångar, som sakna yrkesutbildning och till följd av straffets kortvarighet ej kunde erhålla någon, skulle på ett betänkligt sätt sättas i efterhand, liksom t. ex. de fångar, som arbeta i jordbruk, skulle få avsevärt mindre ersättning än yrkesarbetare.

På några få undantag är det för fången en omöjlighet att kunna göra rätt för sig fullt ut. Reservationen »inom en viss ram» tyder också på betänksam-

het. Men begränsar man tillämpningen, exempelvis till kosthållet, är ju också det psykologiska motivet — »att fången skall kunna infoga sitt arbete som ett led i sin självförsörjning» — borta.

Det skulle föra för långt att här upptaga enskildheterna i ett dylikt system till granskning. Utöver vad som redan anförts om de praktiska och ekonomiska hinder, som uppstålla sig för dess genomförande, vill styrelsen framhålla, att ett stort antal fångar till följd av bristande yrkesutbildning, efterblivenhet eller arbetsoförmåga skulle icke blott berövas möjligheten att inköpa s. k. premievaror utan därtill vid frigivningen häfta i skuld till staten. Även om denna skuld icke skulle indrivas, vilket vore teoretiskt orimligt och praktiskt omöjligt, kommer den att te sig som ett slags påföljdsstraff. För den ambitiöse skulle den bli en plågsam påminnelse om hans bristande prestationsförmåga, medan de övriga — särskilt de parasiterande och ansvarslösa — skulle känna sig lika litet besvärade av denna skuld som av böter, barnuppfostringsbidrag och andra skulder till det allmänna och till enskilda.

Vad som närmast erfordras för arbetsdriften är nya verkstadsbyggnader. Medel ha av riksdagen redan anvisats till nybyggnad vid Ystadsanstalten, men då anslaget är uppfört på beredskapsstat, är dispositionen av detsamma ställt på framtiden. Till uppförande av ny verkstadsbyggnad vid det för unga fångar avsedda straffängelset i Gävle hemställde fängvårdsstyrelsen sistlidne höst om ett anslag av 65.000 kronor. Rådande statsfinansiella förhållanden ha emellertid omöjliggjort ett tillmötesgående av detta styrelsens önskemål. Utom vid Gäveanstalten erfordras nya, fristående verkstadsbyggnader även vid vissa andra anstalter.

Personalen.

Ordningen och tonen inom fängelserna, behandlingen av fångarna, arbetsdriftens intensitet och omfattningen av hjälpverksamheten för dem som frigivas beror i hög grad på fängvårdsmännens förmåga att fylla sina tjänsteuppgifter. Styrelsen vill gärna begagna det tillfälle, som här erbjudes, för att betyga, att ett synnerligen intresserat och plikttroget arbete nedlägges inom fängelserna. Styrelsen har goda tillfällen att konstatera detta vid inspektioner och genom de spontana erkännanden härom, som göras av fångarna, icke minst efter deras frigivning. Det ligger i sakens natur, att den omfattande och i ordets bästa mening humana verksamhet, som bedrivs av tjänstemän i alla tjänsteställningar för att trösta och uppmuntra fångarna, vägleda dem och ställa till rätta för dem och deras anhöriga både under anstaltsvistelsen och därefter, endast undantagsvis blir bekant utanför fängelsernas värld.

Vad rekryteringen angår, äro aspiranterna till tjänster i högre lönegrader icke flera än att fängvårdsstyrelsen kan förskaffa sig personlig kännedom om envar av dem. De som önska inträda i fängvården såsom vaktkonstaplar eller vaktfruar äro åtskilligt flera. De genomgå först provtjänstgöring vid något fängelse, varvid de som icke befinnas lämpliga gallras ut. Sovringen fortsätter vid antagandet av extra, extra ordinarie och ordinarie tjänstemän. Av synnerlig betydelse äro härvid de årliga kurser, omfattande tre månaders teoretisk och praktisk utbildning, som sedan många år brukat anordnas. År 1940 måste dessa kurser inställas till följd av det statsfinansiella läget. Det är styrelsens livliga förhoppning, att de snart måtte kunna återupptagas,

eftersom de icke blott möjliggöra ett bättre urval utan därtill ge deltagarna både allmänbildning och speciell orientering beträffande de till fångvårdsmannens gärning hörande arbetsgrenarna. Sveriges fångvårdsmannaförbund, som omfattar de flesta befattningshavare i lönegraderna till och med den tionde, har på olika områden gjort verksamma insatser för att skapa en ansvarsmedveten och för sina uppgifter väl kvalificerad kår och särskilt när det gäller utbildningen hävdad betydelsen av att denna icke ens under en kristid eftersättes.

En förbättrad löneställning för vissa grupper av fångvårdstjänstemän skulle göra tjänsten mer lockande och därjämte utjämna den skillnad som faktiskt förefinnes i jämförelse med åtskilliga andra tjänstemannakårer med likartade uppgifter. Att vaktfruarna först i år blivit i lönehänseende jämställda med sköterskorna vid sinnessjukhusen kan anföras som *ett* exempel på den påtagliga undervärderingen av arbetet inom fångvården.

Ett annat exempel möter, för att gå till befattningar i högre lönegrader, beträffande föreståndaretjänsterna vid kronohäktena i Nyköping, Ystad och Västervik. Dessa tre anstalter hava synnerligen ansvarsfulla uppgifter, Nyköping såsom mottagningsanstalt för alla till ungdomsfängelse dömda män, Ystad såsom sinnessjukavdelning och ungdomsanstalt och Västervik såsom anstalt för svårskötta sinnessjuka och straffriförklarade. Styresmännen vid dessa anstalter, envar avsedd för ett fyrtiotal intagna, äro synnerligen kvalificerade och förtjäna högt vitsord. Enligt beslut vid årets riksdag uppflyttades tjänsterna i enlighet med ett av tjänsteförteckningssakkunniga uppgjort förslag från lönegraden A 16 till A 18, i och för sig innebärande en förbättring, som tacksamt må erkännas särskilt i nuvarande tider. En placering av tjänsterna i, såsom fångvårdsstyrelsen föreslagit, lönegraden A 21 hade emellertid varit väl befogad med tanke på bl. a. att styresmännen vid åtskilliga anstalter utom fångvården (t. ex. skyddshem och utlänningsförläggningar) hänförts till ännu högre lönegrader, ehuru deras arbete icke kan anses lika betungande och ansvarsfullt.

Styrelsen vill vidare påpeka, att i motsats till vad fallet är vid andra vårdanstalter fångvårdspersonalen icke i sin helhet kommit i åtnjutande av 48 timmars arbetsvecka. Vid åtskilliga fängelser är arbetstiden längre, ibland avsevärt längre.

Sammanfattning.

Om straffverkställigheten skall kunna hålla jämna steg med strafflagstiftningen erfordras i första hand tillräckliga penningmedel.

Anslagen till fångvården ha under långa tider beviljats i njugghetens tecken. Efter färdigställandet av centralfängelserna å Härlanda (år 1907) och i Malmö (år 1914) inträdde ett tidsskede på omkring 20 år, varunder anslag till nya fängelsebyggnader och fängelseanläggningar beviljades i ringa omfattning.

Först på senare år har fångvården erhållit större rörelsefrihet och vidgade utvecklingsmöjligheter. Under åren 1934—1940 beviljades anslag för ny- och ombyggnad i en omfattning, vartill man för fångvårdens del ej finner motstycke på denna sidan sekelskiftet. Under dessa år tillkommo ungdomsanstalterna å Skenäs och Mäshult, vårdanstalten å Hall och sinnessjukavdelningen vid Håga.

Huvudvikten vid genomförandet av reformer på anstaltsväsendets område

under denna tid har av naturliga skäl måst läggas på anskaffandet av erforderligt anstaltsutrymme för dem, som äro omhändertagna för undergående av förvaring, internering och ungdomsfängelse. Även de för vanligt fångförvar avsedda fängelserna ha emellertid kunnat i viss utsträckning tillgodoses. Sålunda ha uppförts nya, moderna verkstadsbyggnader vid centralfängelserna i Malmö och å Härlanda och ny logementsbyggnad vid fångkolonien å Singeshult. Vissa äldre fångvårdsanstalter ha genomgått genomgripande modernisering, nämligen centralfängelserna å Långholmen och i Växjö, straff-fängelserna i Kristianstad, Vänersborg och Uppsala samt kronohäktena i Ystad, Nyköping och Haparanda. Härjämte ha cellfönster upphuggits vid centralfängelserna i Härnösand och Malmö, straffängelset i Västerås och kronohäktet i Falun.

Ur vård- och anstaltssynpunkt erfordras för den närmaste tiden bl. a. medel till konsulentorganisationens utbyggande i full utsträckning, medel till uppförande av ytterligare en paviljong vid vårdanstalten å Hall, ökat anslag till byggnads- och underhållsarbeten (bl. a. för att möjliggöra upphuggande av cellfönster i raskare takt än hittills), anslag till uppförande av verkstadsbyggnader vid vissa anstalter, anslag till utbildningskurser för bevakningstjänstemän, ökade anslag till hjälpverksamheten för frigivna fångar m. fl. samt anslag till anordnande av helöppen paviljong vid centralfängelset i Växjö och efter hand vid andra centralfängelser.

Vissa av de här återgivna medelsbehoven utgöra förutsättningar för att redan antagen lagstiftning skall kunna sättas i kraft, nämligen

lagen den 22 juni 1939 om villkorlig dom samt

lagen den 18 juni 1937 om förvaring och internering i säkerhetsanstalt.

Utom om angelägenheten att erhålla medel till de här ovan angivna vård- och anstaltsbehoven tillåter sig styrelsen erinra om det i det föregående framförda förslaget om ändring av 12 § i verkställighetslagen.

I vad mån ytterligare ändringar av straffverkställigheten kunna befinnas erforderliga, får enligt styrelsens mening bedömas i samband med överväganden rörande redan vidtagna eller planerade åtgärder på straffrättens och straffsystemets områden. Man kan icke förbise, att ikraftsättandet av lagarna om villkorlig dom och om förvaring och internering i säkerhetsanstalt torde komma att väsentligt förändra det vanliga fängelseklienteletets sammansättning. Liknande verkningar äro att förvänta vid genomförande av vissa förslag, som äro att motse från strafflagberedningen. Under sådana förhållanden måste enligt styrelsens mening en översyn av verkställighetsreglerna ske i ett vidare sammanhang. Såsom justitieministern förutsatte i sitt anförande till statsrådsprotokollet den 6 oktober 1938, bör den förläggas till det särskilda organ för utredning av hithörande frågor som tillskapats genom strafflagberedningen.

I ärendets handläggning hava deltagit överdirektören Göransson, föredragande, byråcheferna Wijkmark och Wennerholm, byrådirektören Lindberg, tillförordnade byrådirektören Blomqvist samt fångvårdsfullmäktige Eriksson och Mosesson.

Stockholm den 14 april 1942.

HARDY GÖRANSSON.

Erik Annell.

Bilaga B.

Till Kungl. Fångvårdsstyrelsen.

Svenska Fångvårdssällskapet, som av Kungl. Fångvårdsstyrelsen anmodats att yttra sig i anledning av en dit remitterad riksdagsmotion av hrr A. Engberg och T. Nilsson m. fl. om »en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff» får härmed anföra följande.

Sällskapet vill från början betona, att det i likhet med motionärerna anser det vara en naturlig och en viktig angelägenhet »att forma verkställigheten till ett instrument för samhällets strävan att på en gång dugliggöra sina medborgare och avhålla dem från brott». Enligt Sällskapets uppfattning ha också straffverkställighetsorganen i Sverige just strävat mot detta mål. I motionen låter det emellertid på annat sätt. Här talas gång efter annan i samband med straffverkställigheten om »vedergällnings- och hämndesynpunkten», om en syn på straffet som en »samhällets hämnd och vedergällningsakt», vilket haft och alltjämt har många anhängare. Då det gäller att belysa detta förhållande, få orden gärna en dramatisk tillspetsning: »Lidande mot lidande, skada mot skada, marter mot marter». På ett försåtligt sätt talas vidare om »en straffverkställighet, som i princip innebär kroppslig eller själslig pina eller båda i förening» samt om »en verkställighet, som kulminerar i tortyr». Det utsäges icke direkt att fångarna marteras och torteras, men ingen läsare kan undgå intrycket att det här talas om saker som kunna tänkas försiggå inom den nuvarande straffverkställighetens ram. Detta intryck blir desto starkare, när motionärerna vidare framhålla, att det existerar en ganska bred klyfta mellan straffverkställigheten och strafflagstiftningen. »I längden torde det också bli vanskligt», heter det, »att bevara en straffverkställighet, alltjämt färgad av vedergällningsprincipen, medan strafflagstiftningen får sin färg av uppfostrings- och förbättringsprincipen».

Spelar nu vedergällningstanken den roll i det praktiska utformandet av straffverkställigheten, som motionärerna här velat göra gällande? Härpå kan endast svaras ett klart nej. Motionärerna ha — möjligen för att få sina synpunkter att framstå i klarare relief — frammanat en imaginär bild av straffverkställigheten i stället för att återge det faktiska förhållandet. Straffverkställighetsorganen ha endast att följa lagarnas intentioner efter bästa förmåga. De ha däremot ingen fullmakt och ingen rättighet att uppträda som hämnare å samhällets vägnar. Så långt Sällskapets erfarenhet sträcker sig ha de icke heller fattat sin uppgift på detta sätt.

Men vedergällningstanken gör sig gällande på ett annat sätt, som motionärerna helt förbisett, nämligen på det praktiskt-psykologiska området. Veder-gällningstanken har nämligen ett verkningsfullt komplement, som heter sonande. Utan vedergällning intet sonande. Det bör även här bringas i erinran, att fångvårdsmannen ofta är i tillfälle att konstatera, hur den som undergår straff finner en lättnad i känslan av att han i straffet sonar sitt brott. Att i sonandets anda få arbeta ifrån sig sin skuld uppfattar fången ofta som en befrielse. Denna inställning har, även om den för vissa betraktelsesätt kan te

sig antikverad, ett påtagligt praktiskt-psykologiskt värde, som icke bör underskattas.

Motionärerna ha många berömmande ord att säga om det utomordentliga intresse som ägnas arbetet på lagarnas förbättring och de ständigt nya landvinningar, som här göras. Mot denna ljusa bakgrund framstår straffverkställigheten som en mörk skamfläck: »Men när domstolen gjort sitt och ett frihetsstraff efter omsorgsfull straffmätning ådömts, då försvinner den dömde bakom en järnridå, då vidtager en tillvaro åt vars säregna förhållanden tyvärr icke ägnats samma offentliga intresse, som kommit lagens gestaltning och domstolsväsendets organisation till del. Följden härav har blivit, att straffverkställighetens värld är för den stora allmänheten en förhållandevis okänd värld». Till detta vill Sällskapet framhålla, att ytterst få områden av svenskt samhällsväsen under senare år varit föremål för så livligt intresse och så ingående undersökningar som fångvården. För endast ett par år sedan verkställde Justitiekanslersämbetet på uppdrag av Kungl. Maj:t en halvårslång, ingående undersökning av fångvårdsförhållandena i landet. Justitiekanslerns rapport i frågan föreligger i tryck. En mängd tidningsartiklar och skrifter ha publicerats i ämnet. Det förefaller då närmast absurt att tala om att den dömde i och med straffavtjänandets början skulle försvinna bakom en järnridå. Den del av allmänheten, som kan ha verkligt intresse av fången, ges tillfälle till att uppehålla en livlig korrespondens med honom och att efter viss tid besöka honom. Fången har möjlighet att anföra klagomål hos olika myndigheter, om han skulle anse sig illa behandlad. I arbetet inom de anstaltsnämnder, som finnas vid vissa fångvårdsanstalter och som sammanträda varje månad, deltaga enligt § 15 av Kungl. Stadgan ang. vård och behandling i statens fångvårdsanstalter av den 8 april 1938 tre av Fångvårdsstyrelsen för högst tre år i sänder utsedda personer, »som äga god insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller annat liknande arbete». Som exempel kan nämnas att av dessa utanför fängelsetjänstemännens krets stående medlemmar av anstaltsnämnden vid Centralfängelset å Långholmen är den ene riksdagsman och vice ordförande i Statsutskottet, den andre kyrkoherde och f. d. riksdagsman samt den tredje inspektör vid Stockholms stads arbetsförmedling. Dessa personer ha i likhet med fångvårdsfullmäktige möjlighet att fritt studera och kritisera förhållandena på ort och ställe. Sällskapet vill även påpeka, att hundratals personer om året i studiesyfte besöka våra fångvårdsanstalter: medlemmar av teologiska och juridiska fakulteterna vid universitet och högskolor samt elever vid Socialinstitutet, ledamöter av rådhus- och häradsrätter, lands- och stadsfiskaler, läkare, m. fl.

Utöver dessa mera allmänna frågor ha motionärerna även upptagit till behandling vissa speciella förhållanden inom straffverkställigheten. Den första invändningen avser frågan om klientelet uppdelning. I stället för det nuvarande tillvägagångssättet att »placera praktiskt taget alla till straffarbete dömda i helslutna anstalter», föreslås en uppdelning av klientelet på det sättet, att »det typiska återfallsklientelet, som förskingrar, småförfalskar, begår tjuvnadsbrott utan att använda våld eller sprängämnen, begår bedrägerier av olika slag, de hållningslösa, lättjefulla och arbetsodugliga», vars »samhällsfarlighet» icke enligt motionärerna kan jämföras med »grova våldsverkare, dynamitarders och dylika brottslingars», skulle brytas ut och hänvisas till öppen och halvöppen anstaltsvård. Bortsett från det felaktiga antagandet, att helslutna anstalter skulle ställa sig dyrbarare i drift än öpp-

na anstalter, synes detta resonemang förhastat och ogenomtänkt. Just det klientel, som av motionärerna åsyftats såsom lämpligt att sälla bort från de helslutna anstalterna, har redan en farlig benägenhet att förringa sina brott. De ha just »småförfalskat» eller begått smärre inbrott utan att använda sig av »våld eller sprängämnen». Man känner nära nog igen deras egna ord om sig själva, när de i motionen betecknas som »i vedertagen mening knappast farliga småförbrytare». En utbrytning av detta klientel skulle framstå som ett premierande av denna kategori av brottslingar framför andra, något som självfallet skulle få betänkliga konsekvenser ur såväl individual- som generalpreventiv synpunkt. Dessutom torde begreppet »samhällsfarlighet» böra avse mera än endast våldsverkan. Lagen talar icke om »samhällsfarlighet» men har flera stadganden om sådan person, som anses »vådlig för annans säkerhet till person eller egendom». Men under den karakteristiken faller just det klientel, som motionärerna vill bryta ut ur den slutna anstaltsvården. Själva frågan om en uppdelning av klientelet är ju för övrigt alls ej av dagens datum. Utan varje tvivel skulle en sortering vara önskvärd och kunna medföra avsevärda positiva resultat. Vilka principer som torde vara vägledande vid en sådan uppdelning, är icke lätt att utan grundligare prövning ange. Man får nämligen minnas, att den i lagens mening större brottslingen ingalunda alltid behöver vara den sämre människan. Dråparen och mordbrännaren kunna var bättre, värdefullare och med hänsyn till deras framtida liv ofarligare människor än ockraren, utpressaren och förskingraren, åt vilka utmätas betydligt lägre straff. För att en uppdelning av fångklientelet skulle bli effektiv och ändamålsenlig skulle också fordras omfattande speciella anordningar, t. ex. iordningställande av upptagningsanstalter enligt det system som redan tillämpas beträffande ungdomsfångelse ådömda. Från en sådan anstalt skulle sedan de intagna efter någon tids prövning kunna fördelas på slutna anstalter eller hänskjutas till en mera öppen anstaltsvård. Det torde emellertid utan vidare vara klart att en dylik uppdelning av olika skäl är så gott som omöjlig att genomföra, enär majoriteten av fångarna ha mycket korta strafftider. Den skulle göra det nödvändigt att försända fångarna långt från deras hemorter, en dyrbar anordning och därtill så tidsödande, att när observationen vore avslutad, straffet för det stora flertalet skulle vara till ända eller lida mot sitt slut.

Beträffande fångarbetet säges detta i sin nuvarande organisation icke vara uppbyggt på principen att fången skall »göra rätt för sig». På fångarbetets område har under de senaste decennierna ett intensivt arbete nedlagts i Sverige. Vid alla större anstalter finnas moderna verkstäder för olika yrkesgrevar, där fångarna få arbeta under utbildade yrkesmäns ledning. Alla fångar kunna naturligtvis inte beredas tillfälle att arbeta i sina gamla yrken, men i görligaste mån sträva fångvårdsmyndigheterna att följa verkställighetslagens direktiv, sådana de föreligga i den i motionen citerade andra paragrafen. Innan motionärerna utformade sin kritik borde de enligt Sällskapets mening från Fångvårdsstyrelsens arbetskontor ha skaffat sig upplysningar om hur fångarbetet är ordnat. Av fångvårdens arbetsdrift mottagas huvudsakligen beställningar för statens räkning. Å verkstäderna tillverkas t. ex. skodon, kläder, madrasser, möbler m. m. för krigsmakten samt för sjukhus och andra statliga inrättningar. Fångarna kunna därigenom känna sig delaktiga i de ansträngningar som göras till rikets bästa. Motionärerna borde även närmare ha studerat det sätt på vilket fångarna få disponera sina arbetspremiemedel, möjligheten för dem att hemsända viss del av sina intjänta

premiemedel, arbetspremiernas avvägning efter arbetsprestationens beskaffenhet m. m.

Motionärernas fullständiga utdömande av cellstraffet är icke övertygande för den som närmare studerat dess verkningar, och det förefaller snarast absurt när detta straff benämnes en »nedbrytningsprocess». Tjänstemän vid anstalter, där såväl cellstraff som straffavtjänande i gemensamhet förekommer, ha rika tillfällen att jämföra effekten av dessa olika former av straffverkställighet. Det visar sig därvid att den uppmjukade form av cellstraff, som nu allmänt tillämpas i vårt land, i de flesta fall är vida att föredraga framför ett sammanförande av klientelet under friare och mer okontrollerbara former. Det synes även Sällskapet icke blott önskvärt utan även nödvändigt att fångarna under en provotid i början av straffet hållas åtskilda.

Ur disciplinär och pedagogisk synpunkt är det också trängande nödvändigt att förvara fångar, som ha dåligt inflytande på sina kamrater, i cell utan att detta får karaktär av bestraffning.

Vid landets största fängvårdsanstalt, centralfängelset å Långholmen, har frågan om sättet för de intagnas förvaring varit särskilt aktuell på grund av den stora tillströmningen av fångar under senare tid. Enligt lagen skola de som vid straffets början fyllt 21 år hållas till straff i enrum under sex månader. Brist på cellutrymme har emellertid gjort, att de redan efter betydligt kortare tid måst uttagas till arbete i gemensamhet och utflyttas på de s. k. nattcellkorridorerna, där de endast hållas inlåsta i sina rum under nätterna och vissa timmar under dagen, men för övrigt få vistas tillsammans på korridorerna. Många fångar anhålla emellertid att få stanna kvar i cell eller efter redan verkställd utflyttning att få återgå till cell, där de ha större lugn och ro och bättre tillfälle att tillvarata fritiden till förströelseläsning och självstudier. Att tvinga fångar, som önska hålla sig för sig själva under strafftiden, till större umgänge med andra än vad som är nödvändigt är enligt Sällskapets mening olämpligt och skadligt. Det sätt på vilket cellstraffet presenteras i motionen ger en fullständigt falsk bild av denna form av straffverkställighet, sådan den sedan lång tid praktiseras: »I en tillvaro, som är nästan fullständigt i avsaknad av yttre impulser, gör man inga upplevelser. Man lever icke utom tiden men utan tidsbestämning — straffångar få icke ha klocka förrän i de två sista klasserna — och utan intryck. Intet händer. Man lär sig så småningom att få en sparsam indelning av dygnet genom de intryck av ljud och ljus, som förekomma. Denna torftiga inramning är det enda som skall sammanhålla de inre upplevelserna och som skall ersätta hela raden av de anstormande intryck, som dagligen är den fria människan beskärda. Själva livsskalan är i grund förändrad, bliven överklig». Utöver vad som förut framhållits rörande straffavtjänandet vill Sällskapet här ytterligare endast säga, att inte ens fångar, som avtjäna sitt straff i cell, behöva vara inlåsta många timmar om dagen utan avbrott. Fångarna ha promenader ett par gånger om dagen, mottaga besök av arbetsledare och andra tjänstemän inom anstalterna samt få dagligen höra dagsnyheter i radio och dessutom andra radioprogram av lämpligt slag. Vid många anstalter finns skol-, sång- och musikundervisning samt gymnastik anordnad, gudstjänster förekomma regelmässigt o. s. v. Fångarna få även då och då lyssna till konserter, föredrag och underhållningar av framstående krafter. Det är förvånande att motionärerna anse sig kunna utdöma en form av straffverkställighet, vilken, som de själva säga, utgör »en hörnsten i det nu gällande straffverkställighetssystemet», utan att själva närmare ha gjort sig underkunniga om hur den

numera i praktiken fungerar. Hade de gjort detta skulle de ej heller behövt lämna riksdagen den felaktiga uppgiften, att strafffånge icke får ha klocka förrän i de två sista klasserna, då han i själva verket får inneha klocka redan efter två månader. Säkerligen skulle de ej heller då ha velat stå för följande mening: »Med visst fog kan undras huruvida någon fånge är helt normal efter en cellvistelse som varar längre än en månad».

På denna punkt anser sig Sällskapet även böra framhålla att den på senaste tiden inträdda starka stegringen i fångantalet gjort att de cellfångelser, som eljest skolat användas endast som rannsakningsfångelser eller mindre kronohäkten, åter måst tagas i bruk även för fångar med något längre strafftider och att därför den modernare fångvårdens principer i dessa fall i någon mån måst eftersättas. Men detta är ett övergående nödläge, som orsakats av kristiden, och man kan därvid trösta sig med, att förhållandena hos oss även i detta hänseende äro betydligt bättre än i de allra flesta andra länder.

Slutligen anser sig Sällskapet i detta sammanhang böra taga allmänheten i försvar gentemot motionärernas påstående att den grundar sin missaktning mot straffade »också på misstanken om den förödmjukande behandling de undergå inom verkställigheten». Såvitt Sällskapet förstår måste det vara en ytterst ringa del av allmänheten som i sitt förhållande till frigivna tar intryck av en så obestyrkt och orimlig misstanke, och de, som göra detta, skulle säkerligen under inga omständigheter kunna bli de frigivna till hjälp och stöd.

Sällskapet delar motionärernas uppfattning att fångvårdspersonalen har en sällsynt ömtålig uppgift sig anförtrodd samt att en omsorgfull sovring vid rekryteringen är påkallad och hälsar med tillfredsställelse varje strävande att åstadkomma förbättrade villkor för personalen. Det är riksdagen själv som placerat fångvårdspersonalen i den tjänsteställning den har och statsfinansiella skäl torde väl lägga hinder i vägen för en generell höjning av avlöningsnivån nu.

I ett av sakkunniga den 31 december 1932 till statsrådet och chefen för justitiedepartementet avgivet betänkande med förslag till organisation av det frivilliga skydds- och hjälparbetet beträffande frigivna fångar har betonats det berättigade i att fångvårdsmannen beredes den lön och de övriga förmåner, som svara mot hans ansvarsfulla värv.

Sällskapet vill till sist försäkra, att det med det anförda på intet sätt önskar rida spärr mot reformer på straffverkställighetens område. Någon ny översyn av straffverkställigheten är emellertid icke påkallad. Fångvårdens organisation och rationella ordnande, även med hänsyn till fångbehandlingen, har varit föremål för så många utredningar, att det närmast gäller att realisera de förslag som redan godtagits. Sällskapet vill sålunda påpeka betydelsen av att den nya lagen om villkorlig dom sätts i kraft, liksom även den nya säkerhetslagen. Konsulentorganisationens utbyggande till full effektivitet är ett annat trängande önskemål. Medel till modernisering av fängelsebyggnaderna böra anvisas i större utsträckning än nu, liksom pengar behövas till ökat understöd åt hjälp- och skyddsarbetet. I den mån en ändring av verkställighetslagen på någon punkt kan befinnas erforderlig — och en större rörelsefrihet synes här måhända böra komma ifråga — kunna dylika ändringar genomföras utan särskilda utredningar. I övrigt vill Sällskapet erinra om strafflagberedningens uppdrag rörande fångvården, ett utredningsarbete, som enligt direktiven skall ta sikte på icke enstaka punkter

utan sammanhanget i stort inom straffsystemet och som därigenom garanterar den överblick över lagstiftningen, vilken är en oundgänglig förutsättning för reformarbetet.

Stockholm den 10 april 1942.

Å Svenska Fångvårdssällskapets vägnar

Sven Azi.

Ordförande, fängelsedirektör.

S. Brooling.

v. ordf., fängelsedirektör.

D. A. Widman.

Skattm., f. d. fängelsedirektör.

Gunnar Rudstedt.

Direktör vid vårdanstalten å Hall.

Allan Etzler.

Sekr., fängelseassistent.

C. J. Carlberg.

Pastor.

Einar Svensson.

fängelsedirektör.

Axel Berghult.

Gunnar Marnell.

Bitr. sekr., fängelseassistent.

Bilaga C.

Till Kungl. Fångvårdsstyrelsen.

Sedan Kungl. Styrelsen genom skrivelse den 17 sistlidne mars berett Sveriges Fångvårdsmannaförbund tillfälle att yttra sig över en av hr Engberg m. fl. vid årets riksdag väckt motion rörande översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff, får styrelsen för förbundet värdsamt anföra följande.

Ifrågavarande motion åsyftar åstadkommande av vissa åtgärder, ägnade att bringa straffverkställigheten i en bättre överensstämmelse såväl med strafflagstiftningens anda som med de grundsatser, vilka uttryckts i 1916 års lag angående verkställighet av straffarbete och fängelse samt 1938 års stadga angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter. Enligt motionärernas mening föreligger icke den erforderliga överensstämmelsen. Det framhålles att straffverkställigheten icke åtföljer utvecklingen och att den därför saknar de former, som stödja och främja strafflagstiftningens sociala intentioner. Vidare framhålles det föreligga en klyfta mellan lagstiftningen och dess sociala syftning å ena samt verkställigheten av vad lagarna avse å andra sidan, vilken klyfta säges ha blivit ganska bred. Motionen utmynnar i en rad utredningsdirektiv för avhjälpan av de påtalade bristerna.

Vid bedömandet av förevarande motion torde omedelbart kunna sägas, att motionärerna icke sakna bärande argument för åtskilliga av sina anmärkningar. Kritiken kan icke allestädes sägas vara obefogad. Å andra sidan framstår det som uppenbart, att vederbörande i vissa stycken skjutit över målet och kommit att hålla sig på överklighetens mark. Informationskällan torde beträffande vissa förhållanden ha varit mindre pålitlig.

Det är ett känt faktum, vilket icke så sällan omvitnats i våra tidningar

och av omdömesgilla personer, att förhållandena på fångvårdsanstalterna under senare tid undergått en avsevärd förändring. Denna förändring har främst bestått däri, att det fostrande och upprättande momentet i behandlingen givits en långt större betydelse än tidigare. Själva bevakningsförhållandet, som tidigare intagit en tämligen dominerande ställning, har i görigaste mån fått träda tillbaka för tillsyn och omvårdnad eller åtgärder, vilka så långt möjligt baserats på förtroende för den intagne. Isoleringen har minskats och åtskilliga ännu gällande stadganden och föreskrifter av äldre data ha tänjts ut intill bristningsgränsen för att motsvara utvecklingen och bättre tjäna fångvårdens syften. Vidare ha möjligheterna till fritidssysselsättning och förströelse utökats liksom även möjligheterna till självstudier, brevskrivning, besök av närstående o. s. v. Radion med dess nyhetsutsändningar har utnyttjats och ger numera den intagne möjlighet att dag för dag följa de viktigare händelserna ute i livet. Dess musikprogram hör ofta till underhållningen.

Det finnes sålunda skäl för hävdandet av den uppfattningen, att den klyfta, varom motionärerna inledningsvis talar, minskat i stället för att vidgas.

Tillvaron på ett fängelse har följaktligen blivit en helt annan än för blott låt oss säga ett 10-tal år sedan. Denna förändring har emellertid icke inträtt som en följd av 1916 års verkställighetslag utan trots denna. Det kan sägas rent ut, att ett strikt följande av denna lags exempelvis 5 § icke varit eller är möjligt med beaktande av senare tids praktiska synpunkter på vårdarbetet. Man kunde därför ha väntat, att motionärerna i första hand skulle ha begärt en översyn av denna lag, som alltså i vissa stycken får sägas vara oförenlig med den smidigare fångbehandling, som med naturnödvändighet blivit en följd av en senare tidsanda. Men motionärerna tycks alldeles ha förbisett, att den fångarnas isolering, som de så ivrigt fördöma och vilken fångvårdsmännen efter bästa förmåga sökt neutralisera, uttryckligen föreskrives i sagda lag. De säga nämligen klart ifrån, att lagändringar äro obehövlige. Detta måste betecknas som anmärkningsvärt.

Efter att ha underkastat fångvården en kritisk granskning i allmänhet gå motionärerna in på vissa särskilda spörsmål. Sålunda behandlas en fråga om ändamålsenligare uppdelning av fängelseklientelet. Härvidlag förordas att ofarligare förbrytare hänvisas till förvaring på öppna eller halvöppna anstalter. Härtill får sägas att en sådan anordning finge anses vara till fördel för fångvården. Vården och behandlingen på ett vanligt fängelse skulle uppenbarligen vinna i effektivitet, därest i klientelet icke inginge grövre förbrytare och en samling mer eller mindre opålitliga och svårhanterliga element, vilka utöva ett ogynnsamt inflytande på sin omgivning. Ett avskiljande av dessa sämre element från mindre eller måhända icke alls moraliskt defekta fångar skulle ur vårdsynpunkt gagna båda parterna. En icke ringa del av klientelet på våra allmänna fängelser utgöras av personer, rörande vilka den ordinära fängelseordningen med dess särskilda tvång icke skulle behöva tillämpas, därest de icke befunne sig hopblandade med opålitliga och moraliskt undermåliga fångar.

Motionärerna syssla också med frågan om fångarnas sysselsättning, varvid framhålles, att intet får underlåtas för att vidmakthålla och förkovra fångarnas yrkesskicklighet. Beträffande arbetets organisation ifrågasättes om icke fängelseverkstäderna borde förses med normal maskinell utrustning även om detta skulle kräva ett sammanförande till större anstalter och om icke under skälig hänsyn till öppna marknadens lönenivå fången bor-

de beredas ekonomisk möjlighet att inom en viss ram — t. ex. kosthållet — själv bestrida kostnaderna för sin vård.

Frågan att bereda fångarna möjlighet till sysselsättning i sina respektive yrken torde vara svår att nöjaktigt lösa, då de intagna representera ett stort antal yrken, som icke lämpligen kunna förekomma vid ett fängelse. Endast ett begränsat antal yrken kunna stå till buds, och ett utökande av yrkesgrenarna till ett sådant antal, att därigenom de intagna i gemen finge möjlighet till sysselsättning inom eget yrkesområde, skulle medföra kostnader, som icke stode i rimlig proportion till fördelarna. Vid detta förhållande torde de nuvarande anordningarna, effektiviserade och möjligen med mera eftersättande av de ekonomiska synpunkterna till förmån för själva undervisningen som sådan, kunna vara tillfyllest. Däremot synes oss verk samma åtgärder vara påkallade för ett *utökande* av fångarnas arbetsmöjligheter i allmänhet, varvid korttidsfångarnas behov i detta hänseende böra bli va föremål för större uppmärksamhet än tidigare. Avsaknaden av arbete på ett fängelse skapar svåra problem och utgör i realiteten för fången en icke obetydlig skärpning av straffet.

Beträffande motionärernas direktiv om verkstädernas förseende med normal maskinell utrustning och om arbetsdriftens koncentrerande till större anstalter är väl att säga, att detta förhållande redan föreligger. Ett ytterligare koncentrerande av den maskinella arbetsdriften skulle väl förutsätta ett tillbyggande av anstalterna eller uppförande av nya sådana, då verkstädernas storlek vid nu i gång varande större anstalter väl i allmänhet endast motsvara fångbeläggningen vid de egna anstalterna.

I fråga om möjligheten för fången att själv bidra ga till kostnaden för sin vård får väl likaledes sägas, att även detta förhållande redan nu föreligger, i det värdet av hans arbetsprestationer givetvis kommer fångvården till godo. Huruvida den särskilda anordning eller bokföringsåtgärd motionärerna åsyfta skulle få det värde desamma föreställa sig, torde kunna diskuteras. Avgörande för fången torde i allt fall bli va vad han kan intjäna för sin egen personliga del. Aktuellt för närvarande får emellertid sägas vara en förhöjning av arbetspremierna, motsvarande penningvärdets fall.

En fråga, som motionärerna tillmätta särdeles stor betydelse rör sig om själva cellsystemet. Det ifrågasattes huruvida förvaring under dagen av fången i cell verkligen har någon förnuftig mening, där det icke är fråga om rannsaktionsfängelser.

Denna sak tarvar förvisso ett skärskådande från mer än en synvinkel. Motionärerna äro emellertid för sin del redo att utdöma cellsystemet, vilket säges vara grunden för den nuvarande straffverkställighetens olämplighet. Det är enligt desamma en fångarnas tillvaro, som saknar yttre impulser, intryck och upplevelser, en tillvaro som undergräver själsstyrkan och åstadkommer förlust av sinnet för proportioner, som utgör det fördärvliga i cellsystemet.

Som tidigare här nämnts lever emellertid fången icke i den enslighet och isolering, som motionärerna så bestickande och vältaligt skildra. Deras utmålning är missvisande, förhållandet är annorlunda. Här må erinras om att gällande verkställighetslag icke lägger hinder i vägen att minska eller till och med upphäva cellstraffet, därest detsamma för fången skulle visa sig olämpligt, en möjlighet som i stor utsträckning utnyttjas. Saken får också ses i avseende till den återhållande verkan på fången att begå nytt brott, som ett straff väl även i innevarande tid får anses böra åstadkomma.

Vidare måste uppmärksammas att ett allt för mycket utplånande av själva straffmomentet genom sina följder kan leda till en reaktion, som slår över till sin motsats. Ett undan för undan allt behagligare straff kan icke undgå att för samhället småningom medföra mindre önskvärda konsekvenser. Ett genomförande av åsyftade skulle säkerligen också komma att försvåra upprätthållandet av den på ett fängelse erforderliga ordningen.

Vissa skäl kunna visserligen uppletas, som tala till förmån för omskrivna åtgärd. Det kan anföras exempelvis, att åtskilliga fångar stå på en sådan moralisk nivå och visa ett sådant uppträdande, att något straffmoment utöver själva frihetsberövandet icke skulle vara behövligt. Cellfångar kunna måhända också utpekas, beträffande vilka fängvården lättare skulle nå sitt syfte genom gemensamhets- än cellstraff. Detta synes dock icke kunna tillmätas någon avgörande betydelse vid frågans bedömande.

Här må sålunda meddelas den uppfattningen i berörda fråga att, med hänsyn till bland annat att den situation beträffande cellstraffet, som motionärerna beskriva, icke föreligger och redan nu möjlighet förefinnes att vid behov upphäva eller neutralisera nämnda straff, ifrågasatta reform icke synes vara erforderlig. Vi vilja emellertid i detta sammanhang tillägga, att en eventuell differentiering av det allmänna fångsklientelet möjligen kan ställa frågan i ett delvis annat läge.

Till sist komma motionärerna in på den betydelsefulla frågan om fångvårdspersonalens rekrytering och utbildning, varvid de förorda bland annat reviderade utbildningsföreskrifter, strängare sovring vid nyanställning samt förbättrade villkor för personalen.

Bland alla frågor, som vårt förbund på senare tid haft ett syssla med, kan frågan om personalens rekrytering och utbildning sägas ha varit den viktigaste. I ett samhälle, där inom rättsväsendet och det på detta grundade anstaltsförfarandet fostran och tillrättaförande kommit att undantränga den gamla vedergällningsprincipen, måste det framstå som uppenbart, att de samhällets funktionärer, som ha att ombesörja denna undan för undan allt mer komplicerade fostrargärning, måste äga förutsättningar härför. Framför allt måste inom ett sådant arbetsområde kvalifikationsfordringarna vid rekryteringen vara sådana, att de så långt möjligt utgöra en garanti för att endast lämpliga personer knyts till verksamheten. Inseende denna frågas stora betydelse har vårt förbund för sin del vid åtskilliga tillfällen sökt aktualisera detta betydelsefulla spörsmål, varvid speciellt kravet på skärpta kvalifikationsfordringar vid nyanställning betonats. Med beklagande måste dock sägas, att resultatet härvidlag blivit negativt.

Frågan om fångvårdspersonalens rekrytering och speciella utbildning är emellertid av sådan vikt, att verkliga åtgärder för dess lösning icke kunna undgås. Att motionärerna, som funnit »det personliga förhållandet mellan fången och hans vårdare vara av grundläggande betydelse för den fostran fångelsevistelsen avser att bibringa», tagit upp frågan, är sålunda helt naturligt.

För att emellertid kunna locka dugligt folk till fångvården måste anställnings- och avlöningsförhållandena förbättras. Man kan icke utgå ifrån att kvalificerade personer ha lust att ägna sig åt fångvården under nu rådande förhållanden och villkor. En i förhållande till arbetets art och krav synnerligen låg avlöning, utsikten till allenast en eller annan månads tjänst under de första åren, ett mycket sent ernående av ordinarie ställning samt ytterst begränsade befordringsmöjligheter kunna sägas utgöra garantier

för att lämpliga personer icke söka sig till fångvården. De undantag som förekomma bekräfta blott regeln.

Berörda missförhållande, som under den utveckling fångvården på senare tid kommit att beskriva blivit allt mer iögonfallande, måste sålunda i görligaste mån undanröjas. Avlöningsförmåner måste bringas till sådan nivå, att fångvården kan påräkna dugligt folk för sitt arbete. Kvalifikationsfordringarna vid nyanställning måste skäpas och utbildningskursernas allmänna nivå höjas i motsvarande grad.

I fråga om rekryteringen synes oss det kravet böra ställas, att för vinnande av anställning inom våra anstalters vårdtjänst inträdessökande bör ha med godkänt betyg genomgått realskola eller styrka sig äga en därmed jämförbar allmänbildning. I besittning av denna bildning skulle eleverna vid fångvårdens utbildningskurser kunna tillgodogöra sig en undervisning, som danade dem till fångvårdsmän i detta ords bästa betydelse. Och ett förverkligande härav skulle icke blott i hög grad främja fångvårdens arbete utan också åt detta arbete ge det ökade anseende, som det så väl förtjänar.

Göteborg den 10 april 1942.

C. Lundkvist.

Sam. Johnsson.

B. Larsson.

Bilaga D.

KUNGL. SOCIALSTYRELSEN.

Till Riksdagens första lagutskott.

Genom beslut den 6 mars 1942 har Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att till riksdagens första lagutskott avgiva yttrande över två vid riksdagen väckta motioner, nr 18 i första kammaren och nr 22 i andra kammaren, om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff. Med anledning härav får styrelsen anföra följande.

Det måste anses tillfredsställande, att frågan om straffverkställigheten och vad därmed sammanhör har förts fram till offentlig diskussion. I allt för hög grad ha, såsom det konstateras i motionerna, hithörande förhållanden varit undandragna den offentliga uppmärksamheten, och sådana reformsträvanden, som under senare år framträtt på andra områden av kriminalpolitiken, ha endast obetydligt gjort sig gällande på detta område. Frågan om straffverkställigheten har i många avseenden nära beröringspunkter med socialvården. Behandlingen av straffångar är, principiellt sett, icke en angelägenhet av väsentligen annan art än t. ex. vissa åtgärder inom ungdoms- och barnavårdens område eller vården om asociala av olika slag. Det må även erinras om den ännu icke i kraft varande lagstiftningen om brottsförebyggande skyddsåtgärder i fråga om villkorligt dömda. Sådana mera rationella principer och arbetsmetoder som i växande grad ha gjort sig gällande inom skilda grenar av modern socialvård, samt i vissa avseenden på straffrättens område, äro fullt på sin plats även inom fångvården. Behovet av en ny syn på dithörande spørsmål har blivit starkt förnimbart.

Det lär icke kunna bestridas, att det på detta håll alltså råder sys-

temet — liksom det rättsliga straffsystemet överhuvud — har blivit i väsentliga delar föråldrat, om man ser på det ur moderna sociala och kriminalpolitiska synpunkter. Det har ofta förefallit, som om straffverkställigheten alltför mycket skulle ha inriktats på att blott tukta och kuva den brottslige men i otillräcklig grad ha blivit fostrande och uppbyggande. Fångvårdens klientel har förvisso också mången gång snarare fostrats till hat och bitterhet mot samhället än till samhällsduglighet. Brottsslingar äro icke alltid och icke genomgående dåliga människor, och ingen far väl av att betraktas som ett samhällets avskum. Sådana detaljer inom fångvården som exempelvis, att strafffånge i regel förmenas att ha en klocka, torde näppligen kunna tjäna något förnuftigt ändamål. Visserligen skall den dömda enligt gällande rättsordning berövas friheten under den tid, straffet omfattar, men strafflagen kräver icke, att han under strafftiden skall berövas andra mänskliga rättigheter, så att hans självrespekt och känsla av människovärde undergrävas. Om så sker, kan han svårigen förbättras genom straffet. Den som begått brott bör genom rättsreaktionen visserligen få klarhet om att hans handlingssätt är oförenligt med samhällets intresse, men därjämte och framför allt bör han under sin strafftid bibringas en helt ny, positiv inställning till samhället och dess värdenormer. Bli kitsligt disciplinpedanteri och bestraffningsanda i stort och smått förhärskande inom straffanstalten, frodas också kverulans och rättshaveri såväl hos fången som hos hans vaktare, till hinder för den åsyftade korrekturen och fångens återinpassning i samhället.

De remitterade motionerna, som ha tagit sikte närmast på vissa förhållanden inom ramen för straffverkställigheten, äro radikala och genomgripande till sin innebörd och med hänsyn till sina förutsättningar och konsekvenser i skilda hänseenden. De förutsätta sålunda en förändring från grunden av det rådande betraktelsesättet i dessa ting. Jämväl torde bland annat påkallas ändringar av vissa föreskrifter i gällande verkställighetslag, ehuru detta icke har angivits.

Det är väl befogat, att, som i motionerna har skett, uppmärksamheten och kritiken riktas på cellstraffets tillämpning inom fångvården. Cellsystemet må vara användbart i viss utsträckning, i vart fall när det är fråga om kortvariga frihetsstraff. Att i likhet med motionärerna förutsätta, att ingen fånge skulle kunna vara fullt normal efter mera än en månads cellvistelse, torde innebära en överdrift. Men en långvarig inspärning i cell blir utan tvivel i regel av ondo. I fråga om straffarbetsfångar och till en längre tids fängelse dömda torde — för så vitt straffets uppgift skall anses vara fångens förbättring och återupprättelse — cellstraffets regelmässiga och generella tillämpning enligt nu gällande ordning få anses vara meningslös och gagnlös. Det bestående systemet torde på denna punkt i många fall ha karaktären av en svår själslig och kroppslig skadegörelse. Vid en jämförelse med andra grenar av omvårdnad om socialt belastade personer — t. ex. skyddshemsverksamheten — faller metodens irrationalitet starkt i ögonen. Den levande anpassning efter de individuella möjligheterna och anlagen, som synes vara en självklar strävan vid en målmedveten uppfostran till samhällsduglighet, försvåras eller förhindras vid tillämpning av det schematiska och hårda cellsystemet i våra straffanstalter.

I detta sammanhang framstår också kravet på en lämplig differentiering av klientelet i samband med straffverkställigheten såsom icke mindre väl befogat. En förberedande differentiering av detta klientel sker redan vid domstolarna, genom den villkorliga domen, genom ådömandet av ung-

domsfängelse i vissa fall o. s. v. Som domstolarnas kännedom om de personer, de döma, emellertid i en mängd fall är rätt obetydlig, är den genom utslagen i brottmål åstadkomna differentieringen mycket otillfredsställande. En på fullständigare kännedom om de dömdas individualiteter och sociala förutsättningar grundad rationell uppdelning av fängelseklientelet och särskilt av straffarbetsfångarna med hänsyn till lämpligheten av olika behandlingsmetoder är sålunda önskvärd. En sådan uppdelning synes förutsätta en grundlig medicinsk-psykiatrisk undersökning av varje fånge å en särskild undersökningsstation — såsom sedan många år sker inom Belgiens fångvård — innan han hänvisas till den anstalt, där han skall undergå behandling. I många fall kunde säkerligen en tillsyn och vård i friare former än å de slutna anstalterna ge goda resultat; styrelsens erfarenheter från både alkoholistvården och skyddshemmen tala i denna riktning. En undersökning av hela detta problem vore förvisso önskvärd. Riktigheten av den i motionerna förslagsvis antydda uppdelningen av klientelet i dels ekonomiska brottslingar, vilka presumeras vara i regel ofarliga, dels våldsverkare, vilka antagas vara farliga även på anstalt, lär emellertid kunna ifrågasättas. De för grova brott mot person dömda torde ofta icke representera de från anstaltssynpunkt svåraste vårdfallen. Det är till sist uppenbart, att en stor grupp av de till kortvariga fängelsestraff dömda (särskilt rattfylleristerna) i starkt övervägande grad representera ett klientel, för vilket den enkla cellbehandlingen är tillfyllest och som överhuvud endast kräver mycket enkla och föga kostsamma verkställighetsåtgärder, om denna grupp toges för sig.

Ett förverkligande av motionernas syfte förutsätter kännedom om det antal personer, å vilka den ifrågasatta modifierade straffverkställigheten skulle tillämpas. Härmed blir emellertid också den utveckling, som kriminalpolitiken i dess helhet kan komma att undergå, av betydelse i detta sammanhang. En framträdande tendens hos den nu pågående utvecklingen tar sig uttryck i ett principiellt avskiljande från den vanliga fångbehandlingen och straffverkställigheten av dels alla personer, i fråga om vilka, med hänsyn till brottets obetydlighet eller individens särskilda förhållanden, samhället kan avstå från att bestraffa eller rent av från att åtala, och dels alla sådana, som på grund av psykisk sjukdom eller andra brister i den själsliga utrustningen icke lämpa sig för straffbehandling. Enligt denna princip ha redan viktiga grupper avskiljts från den vanliga straffbehandlingen, och det är att förvänta, att dessas antal kommer att ytterligare växa. Av särskild betydelse är, att under senare år verkställda undersökningar ha visat, att vanebrottslingar praktiskt taget alltid äro mer eller mindre djupt abnorma individer, på vilka det är ändamålslost att tillämpa den vanliga straffbehandlingen. Straffens oförmåga att ifråga om dessa individer förebygga återfall i brott talar ju också ett tydligt språk på denna punkt. Frågan om alkoholbrottslingars avskiljande från den vanliga straffbehandlingen är också en fråga, som redan varit under behandling och som förr eller senare åter måste bli aktuell. Om genom ett fullständigare realiserande av de strävanden, som redan i viss utsträckning förverkligats inom svensk kriminalpolitik, ett allt större antal brottslingar sålunda kommer att underkastas en specialbehandling av genomgående social karaktär, så blir antalet »normala» brottslingar, vilka skulle bli föremål för den vanliga straffverkställighetens omsorger, uppenbarligen starkt reducerat. Kvantitetsfrågan måste på så sätt komma att spela en viktig roll vid ett eventuellt förverkligande av de syften, motionerna ge uttryck åt.

I visst samband med ovan berörda spörsmål står frågan om anordnandet av en så tidig och pålitlig identifiering som möjligt av de debila och sinnesslöa barnen. En under medverkan av läkare utförd sådan differentiering i samband med uttagning av barn till en allmänt genomförd hjälpklassundervisning utgör en fundamental förutsättning för en rationellt bedriven brottsförebyggande verksamhet. Denna viktiga fråga, som här endast i förbigående kunnat beröras, har behandlats i 1940 års skolutrednings betänkande angående hjälpklassundervisning m. m. och torde vidare vara föremål för utredning inom 1939 års ungdomsvårdskommitté.

Vid en reform av straffverkställigheten i motionernas syfte spelar enligt styrelsens mening emellertid frågan om rekrytering och utbildning av personalen vid fängvårdsanstalterna en väsentlig och avgörande roll. Det är personalens beskaffenhet, som bestämmer andan inom straffverkställigheten, och denna är långt viktigare än alla andra faktorer, som kunna inverka på behandlingsresultatet. Ett höjande av personalens allmänna bildningsnivå genom förändrad rekrytering och genom införandet av en speciell, vetenskapligt orienterad psykologisk och sociologisk utbildning och träning för högre och lägre personal är en grundläggande förutsättning för en moderniserad och humaniserad fängvård. Det bör icke längre få förekomma, att före detta stamanställda militärer utan någon särskild utbildning skola vinna anställning som fångkonstaplar. I motionerna ha önskemål framställts i här nämnda avseenden, vilka under alla förhållanden måste anses värda största möjliga beaktande. Fängvårdspersonalen har lika svåra som viktiga arbetsuppgifter. Den bör i det hela ha en hög social standard, och för högre personal måste fordras akademisk utbildning. Fängvårdstjänsten bör icke heller ligga vid sidan om en god yrkeskarriär. Att vara uppfostrare för vuxna människor är en uppgift, som ställer mycket stora anspråk på sina utövare. Dessas arbete består icke huvudsakligen i att utöva befäl och företräda en straffande myndighet. Humanitet och social insikt, människokunskap och människokärlek äro här väsentliga egenskaper. Disciplinen får icke vara ett självändamål utan endast ett av de många medlen för uppfostran. Byråkratiska tendenser och befälsarrogans måste utrotas. Fängvårdspersonalens auktoritet måste grundas på personliga egenskaper. För att tillgodose de krav, som härmed ställas, erfordras, att en ingående lämplighetsprövning, avseende icke blott kunskaper och dughet utan ock karaktärsförutsättningar, lägges till grund för varje anställning inom fängvården. Hela fängvårdsarbetet måste äga en socialt betonad karaktär, och personalen måste rekryteras och utbildas med hänsyn härtill.

De remitterade motionerna ha även uppmärksammat frågan om fångarbetsorganisation. En del anordningar föreslås i syfte att låta fångarna »göra rätt för sig» med sitt arbete. Vissa synpunkter, som härvid framställts, ha emellertid knappast stöd i verkliga förhållanden. En fånge känner sålunda i regel knappast något behov av att med sin egen inkomst få betala utgifterna för sig under interneringstiden. En helt annan sak är, att det utan tvivel vore av stor betydelse, om fångarna i mycket större utsträckning än nu sker finge åtnjuta ersättning för det arbete, de utföra, förutsatt att de även tillätes att använda medlen till att hjälpa sina anhöriga eller eljest samla ett startkapital, som på lämpligt sätt kunde ställas till deras förfogande vid deras utskrivning. Med ett sådant system skulle man under alla förhållanden få ett viktigt hjälpmedel för fångens fostran och sociala återanpassning.

Det bör slutligen erinras om att en vederhäftig allmän upplysningsverksamhet på hithörande sociala områden är högst behövlig.

Det torde vara en inom socialvården icke sällsynt erfarenhet, att straffade personer vid försök till återinpassning i samhället både mötas av medmänniskors misstro och ha att kämpa mot en viss i själva straffanstalten förvärvad allmän människoskygghet och social oförmåga. Anstaltsvistelsen har ofta bibringat dem en deprimerande känsla av det meningslösa i att söka nå fram till en social anpassning efter strafftidens slut. Dessa kategorier bilda en grupp för sig bland de partiellt arbetsföra i vårt samhälle. Deras sociala mindervärdighet torde emellertid till en del utgöra en reflex av det fördömande betraktelsesätt från deras medmänniskors sida, som så verksamt förmedlas genom den nuvarande straffverkställigheten. I den mån hela rättsväsendets gestaltning i själva verket kan sägas reflektera den allmänna uppfattningen i sådana ting, påkallas också och i första rummet en reformering av hela samhällets, myndigheters såväl som enskildas, psykologiska reaktionssätt gentemot personer, som undergått urbota bestraffning. Detta är en förutsättning för en ändring av själva straffverkställighetens metoder. Den fördomsfullhet, som torde prägla mångas uppfattning i dessa ting, tar sig även uttryck exempelvis i sättet att bemöta dömda och straffades anhöriga. Det kan knappast förväntas, att straffverkställighet eller straffsystem över huvud skola bli ändamålsenliga, så länge som det allmänna reaktionssättet väsentligen brister i insikt och känslighet i sådana avseenden.

Under hänvisning till ovan anförda synpunkter tillstyrker styrelsen en utredning i motionernas syfte. Efter styrelsens mening vore det lämpligt, att även erfarenheter från de till barn- och ungdomsvården, vården om de asociala m. m. hörande sociala inrättningar, vilka ha arbetsuppgifter beslätade med dem, som skulle tillkomma en i motionernas anda reformerad fångvård, bleve företrädna vid en sådan utredning.

Stockholm den 15 april 1942.

KARL J. HÖJER.

ERNST BEXELIUS.

Bilaga E.

KUNGL. MEDICINALSTYRELSEN.

Till Riksdagens första lagutskott.

I ämbetsskrivelse den 6 mars 1942 har statsrådet och chefen för Kungl. Justitiedepartementet anbefallt medicinalstyrelsen att före den 15 april 1942 till första lagutskottet avgiva yttrande över i riksdagens båda kamrar väckta, likalydande motioner om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff.

Till åtljydnad härav får styrelsen ur medicinsk synpunkt anföra.

Det människomateriel, varom här är fråga, har såsom erfarenheten lär visat sig till betydlig del vara redan från begynnelsen psykiskt mer eller

mindre abnormt eller märkt av begynnande eller avlupen sjukdom. Med utgångspunkt härifrån måste den omständigheten särskilt beaktas, att enligt motionerna hållande i enrum allt fortfarande ingår som ett viktigt led vid straffverkställighetens början. Bakom denna anordning torde ligga bland annat den tanken, att den dömda skall få tillfälle samla sig och därigenom bereda de uppbyggande krafterna inom sig möjlighet och större utsikter att i fortsättningen föra en social vandel. Styrelsen vill emellertid anför, att nödtvunget vistande i enrum för de flesta psyken, särskilt för de i ett eller annat avseende mindervärdiga utgör ett psykiskt trauma, som icke får underskattas till sin ofta bestående verkan. Den dömda kan därigenom lätteligen komma i en trotsinställning till hela den korrigerande och uppbyggande påverkan av hans livsföring, som frihetsstraffet avser att vara. Utredning om en genomgripande omläggning av straffverkställigheten på denna punkt synes därför medicinalstyrelsen väl befogad.

Såsom styrelsen ovan anför, torde en avsevärd del av de till frihetsstraff dömda vara i ett eller annat avseende avvikande från den psykiskt friske. Med hänsyn härtill synes det medicinalstyrelsen nödvändigt, att ett allt intimare samarbete inledes mellan fångvården och den medicinska sakkunskapen, ett samarbete, som redan tillämpas beträffande till ungdomsfängelse dömda och som måste anses hava burit goda frukter. Det arbete, som den till frihetsstraff dömda har att fullgöra, bör givetvis för den omhändertagne både för stunden giva så gott ekonomiskt utbyte, som förhållandena kunna medgiva, och för framtiden utgöra en tillgång för den frigivne, som kommer att för honom underlätta en återgång till social livsföring. På detta område har emellertid under senare år omfattande reformer genomförts, ett förhållande, som medicinalstyrelsen anser sig böra undersöka med hänsyn till den betydelse, styrelsen tillmäter arbetsterapien i dess olika former. Medicinalstyrelsen håller dock före, att tiden måhända nu är inne för provande i ökad omfattning beträffande vissa grupper dömda av nya former för straffverkställigheten med öppen eller halvöppen anstaltsvård.

Vad slutligen angår motionens önskemål med avseende å fångvårdspersonalens utbildning m. m. vill styrelsen till vad motionärerna härom anför, att det synes medicinalstyrelsen önskvärt om nämnda personal i större utsträckning än vad nu torde vara fallet kunde göras förtrogen med den form av psykisk hälsovård, som meddelas på sinnessjukhus, en utbildning, som enligt styrelsens förmenande skulle bidra till tidigt igenkännande och avskiljande av sådana psykiskt abnorma fångar, för vilkas omhändertagande på lämpligaste sätt särskilda åtgärder äro av nöden, ävensom befordra förståelsen för de psykiska reaktioner hos fångar, som ofta ställa denna personals omdöme och tålamod på svåra prov.

I anslutning till vad sålunda anförts får medicinalstyrelsen tillstyrka i motionen föreslagna åtgärder.

Stockholm den 14 april 1942.

J. AXEL HÖJER.

PEDER BJÖRCK.

/ Martin Runald.

Bilaga F.**Till Riksdagens Första Lagutskott.**

I anledning av en vid årets riksdag av Herr Engberg m. fl. väckt motion om en översyn av straffverkställigheten vid frihetsstraff, däröver Svenska skyddsförbundet beretts tillfälle att yttra sig, tillåter sig förbundet anföra följande.

Från det allmännas synpunkt torde straffets ändamål vara att söka skydda rättssäkerheten, vilket sker genom att i detsamma inlägga något av obehag, något som är ägnat att avhålla från att begå brott. Vad brottslingen beträffar bör givetvis i en civiliserad stat det avskräckande momentet icke gå utöver det som synes nödvändigt för hans rättande. Han bör icke bringas att lida blott för att skrämma andra. I fråga om varje brottsling bör med omsorg avvägas måttet av den behövliga skärpan och de tjänligaste medlen. Men denna avvägning kan icke med någon visshet ske utan vunnen erfarenhet om den dömdes personlighet, en erfarenhet, som bäst vinnes under straffverkställigheten. Denna tankegång leder i sin konsekvens till en önskan, att domstolen efter att ha fastslagit den tilltalades brottslighet, inskränker sig till att överlämna honom till den verkställande myndigheten för att behandlas enligt av lagen angivna riktlinjer. Dessa riktlinjer böra icke allt för snävt begränsa den nämnda myndighetens befogenheter gent emot fången, utan tillåta de behandlingsmetoder, som ett studium av hans karaktär, hans fysiska och andliga förmåga samt hans övriga förhållanden anger som de lämpligaste. En närmare granskning av 1916 års verkställighetslag torde utvisa, att samma tankegång där följts, om än i de försiktiga ordalag, som dåvarande allmänna uppfattning betingade. Synbarligen har i sistnämnda lag med avsikt åt den verkställande myndigheten givits all den frihet i fråga om straffets utformande i detaljerna, som förhållandena ansetts medgiva. Texten är så vid och så litet bindande, att det för fängelseledningen givits möjlighet att efter eget bästa förstånd tillämpa de ovan angivna principerna.

De invändningar, som enligt motionärernas mening kunna göras mot det nuvarande verkställighetssystemet, hänföras till frågorna om fångklienteletts uppdelning, arbetets organisation och ersättning, cellsystemet och personalrekryteringen. Det synes förbundet att om, såsom naturligt är, åtskilligt inom fångvården ännu återstår att modernisera och utveckla, det dock icke är verkställighetslagen som lagt hinder för reformerna. Snarare ligger felet däri, att icke erforderliga medel kunnat ställas till förfogande för nybyggnader, nyinredningar och diverse anläggningar samt för befattningshavarnas avlöning.

Fångklienteletts uppdelning. Verkställighetslagens bestämmelser härom äro ganska exakta och lämna knappast något tvivel om att lagstiftarens önsknings överensstämma med motionärernas. Alla torde vara ense här om att rannsaknings- och fängelsefångar böra hållas avskilda från strafffångar samt att fängelsefångarna böra hållas internerade i hemorten, för att de må i medgiven mån kunna träda i frihetsförlust på ganska korta tider. Det torde icke böra föranleda anmärkning, att även på kort tid dömda fångar i regel kvarhållas i hemorten. Deras uppsamlande vid ett avlägsnare centralfängelse, där deras yrkesutbildning kunde främjas och arbetsduglighet bättre tillgodogöras, skulle sannolikt ådraga större kostnader än

som kunde ersättas av arbetsvinsten. Den avsedda yrkesutbildningen skulle på grund av tidens korthet knappast kunna ernås. Härtill kommer, att bortflyttandet av dessa fångar skulle försvåra för hemortens skyddsföreningar att bereda dem arbetsanställning efter frigivningen. Liknande organisationer vid centralanstalterna kunna icke förmodas äga samma förbindelser med arbetsgivare och dylika i fångarnas hemort. Åtskilligt talar således för att även de på kort tid dömda straffångarna i möjligaste mån få kvarbliva i hemortens fängelser och där förses med tillgängligt arbete av så lämplig beskaffenhet, som kan erhållas. Beträffande på längre tid dömda straffångar iakttages, så vitt förbundet iakttagit, en sorgfällig uppdelning på centralfängelser med olika slags yrken och industrier och med skickliga arbetsledare. Här uppläras fångarna efter sin fallenhet i snickeri och smide, i boktryckeri och bokbinderi, i skrädderi och skomakeri, i jordbruk och trädgårdsskötsel m. m.

Arbetets organisation. Enligt särskilda bestämmelser får fängelsearbetet icke läggas så, att det konkurrerar med det fria arbetet. När nu staten själv upprättat verkstäder och fabriker i en del för fängelserna väl passande yrkesgrenar, har fängelsearbetet i beklaglig grad avstängts från arbetstillgång i dessa yrkesgrenar. Vad en verkställighetslag skall kunna åstadkomma till avhjälpande härav har förbundet svårt att inse. Kunde statsmakterna genom motionärernas ingripande övertygas om vikten att tillhandahålla fångarna erforderliga arbetsmöjligheter genom att i egenskap av landets största arbetsgivare lämna fångvården beställningar och uppdrag, skulle förbundet häri se ett synnerligt glädjande resultat av motionärernas framställning till riksdagen. Den tillräckliga arbetstillgången skulle i hög grad främja möjligheten att giva fångarna önskvärd *ersättning* för deras arbete. Skyddsförbundet har av lätt insedda skäl synnerligt intresse i att så må kunna ske. Gällande premiereglemente har sökt ordna denna ersättning på sådant sätt, att den till väsentlig del användes för fångens hemmavarande familj under straffarbets tiden och till hans framtida bästa därefter. Ju större belopp, som kunna för dessa ändamål intjänas av fången, desto lättare blir det för vederbörande skyddsförening att utfylla de ytterligare summor som erfordras för att stödja hans familj och sedan han lämnat fängelset honom själv. Förbundet känner sig förvissat, att fångvårdsmyndigheterna med glädje skola tillse, att fångarnas ökade arbetsersättningar komma till bästa användning. Någon översyn från Kungl. Maj:ts sida av straffverkställigheten i denna del synes således ej heller påkallad.

Cellsystemet. Detta tillämpades före 1916 års lag allt för rigoröst och med nedslående resultat. Med stöd av denna lags bestämmelser ha numera successivt medgivits så stora lättnader och inskränkningar i enrumsstraffets användning, att något hälsofarligt sådant knappast kan sägas existera. Cellstraffet består numera egentligen i att straffångaren under allra första tiden hållas avskild i eget rum utan att få sammanträffa med andra fångar, vilket oftast är till fördel för honom själv. Skulle några olägenheter yppa sig av enrumsvistelsen äger styresmannen avbryta denna helt eller genom att låta cellen under dagen stå öppen etc. Under sådana möjligheter må den skärpning i frihetsförlusten, som tvånget till vistelse i det egna rummet innebär, icke kunna anses annat än gagna straffets uppgift att från brott avhålla ej blott fången utan ock den allmänhet, som behöver varnande exempel för att ej avvika från rätta vägar. Straffet får ej så otympligt ordnas att det övergår till en lugn hotellvistelse, där enda direkta omaket är tvånget att arbeta.

Med dessa ord har förbundet icke velat förneka, att under de nära trettio år som gått efter verkställighetslagens utarbetande, förhållandena kunna ha så utvecklats, att lämpligheten av enrumsvistelsens användning eller ej må kunna bedömas med större frihet och större individuellt hänsynstagande än nämnda lags ordalydelse föranleder. Ingen lär bättre än fångvårdens ledning ha möjlighet att härom yttra sig. Anses tiden mogen för ett förslag i ovan antydda riktning, har förbundet givetvis allt intresse av att understödja ett förslag i sådan riktning.

Personalrekryteringen. Den ledande personalen vid ett fängelse bör vara besjälad av människokärlek, vara uppoftfrande och strängt plikttrogen samt tillika äga god författningsskänedom. Genom lång förberedande tjänstgöring har hittills uppväts erforderligt antal personer däribland åtskilliga med akademisk examen eller annan högre utbildning, med vilka fångvården lyckats rekrytera de högre tjänstemännens led. Förhållandet ifråga om tjänstepersonalen i lägre lönegrader är likartat så vitt angår behövligheten av lång praktisk träning. En stor del av bevakningskåren har genomgått underofficersskola. Särskilda konstapelskolor ha sökt bibringa erforderliga teoretiska kunskaper. Förbundet har den känslan, att tjänstemännen i regel med pålitlighet och insikt fullgöra sina både kroppsligt och själsligt mycket påfrestande arbeten. Möjligen skulle genom förbättrade avlöningsförmåner ännu mer meriterade personer kunna med någon fördel tillföras verket. Höjda anslag äro även härför en förutsättning. Genom en utveckling av det numera i viss omfattning tillämpade systemet med socialassistenter med uppgift att på olika sätt tillvarata fångarnas och de frigivnas bästa skulle sannolikt en icke ringa del av frihetsstraffets nackdelar förekommas.

Skyddsförbundet önskar tillägga, att ett fångvårdssystem för att medföra avsett resultat förutsätter ett skyddsarbete utom straffanstalterna av synnerlig kraft och omfattning; och måste för detta måls vinnande ökade medel i avsevärd grad ställas till förfogande av dem som arbeta på detta område.

Stockholm den 9 april 1942.

För Svenska Skyddsförbundets styrelse:

VIKTOR ALMQUIST.

Eric Wijkmark.
